

SZOCIÁLPOLITIKAI SZEMLE

SZERKESZTI: DR LANGZI JENŐ

TÁRSZERKESZTŐ: DR KADOSA MARGEL

Előfizetési felhívás.

Január hó elsejével lapunk III. évfolyamára előfizetést nyitunk és kérjük t. előfizetőinket, hogy az előfizetés megújítása iránt a mellékelt postautalványon intézkedni szíveskedjenek.

A földreformmozgalom.

A technika és a termelés terén az utolsó 100 évben elért eredmények nem hozták meg a remélt javulást a dolgozó osztályok helyzetében. A nagy ipari centrumokban tömörülő népesség lakásnyomora, ki nem elégítő táplálkozása, a naphosszat gyárakban robotoló családanyák számának gyors növekedése, az ezzel kapcsolatos nagymérvű csecsemő- és gyermekhalandóság, a testi és szellemi degenerálódás és kriminálizmus ijesztő mérvei kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy a társadalmi haladás messze elmaradt a gazdasági mögött. A nagy tömegek mai kedvezőtlen helyzete nem valamilyen természeti törvény eredménye: a túlságosan gyors, a létfenntartás eszközeinek gyarapodásánál gyorsabb népszaporodásból nem magyarázható meg kielégítően. Európának egyik legjobban szaporodó nemzetére, a német nemzetre vonatkozólag Delbrück professzor ezt kétséget kizárólag megállapította.

Mínt hogy a tömegek alacsony életszínvonala nem természeti törvény folyománya, lehet és kell is rajta segíteni. Ez a földreformerek kiindulópontja és ebben egyetértenek a szocialistákkal, de eltérnek a mammonizmustól (Damaschke műkifejezése az önző kapitalista irányzatra). Hogyan lehet segíteni? Ha az okokat felismerjük és megszüntetjük. Itt kezdődik az eltérés a szocialisták és a földreformerek felfogása között. A szocialisták szerint a társadalmi bajok főforrása a termelési tényezőknek általában magántulajdonban való létezése, amely lehetővé tette, hogy az ipari fejlődést a törpe kisebbség aknázza ki „a maga javára és mások kárára. A földreformerek szerint nem a magántulajdon és a szabad verseny a baj okai, hanem az, hogy a természeti kincsek, a tetszés szerint nem szaporítható javak kevés ember kezében összpontosulnak és azoknak *monopólium* jellegű hatalmat biztosítanak, amellyel az összesség rovására visszaélnék. A földreformerek szerint a földkérdésnek van primár, mindeneknél nagyobb jelentősége. Az egészségtelen agrárviszonyok, a föld monopóliumszerű kihasználása az okai, hogy a vidéki népesség nagy része beköltözik a városokba, növeli ott a munkáskezek kínálatát és így leszorítja a munkabért, növeli a lakáskeresletet és emeli a lakbért, a mezőgazdasági termékek termelőjéből csak fogyasztójukká válik és így még jobban erősíti a földbirtok monopólium természetét. „Die Expropriation des ländlichen Producenten von Grund und Boden bildet die Grundlage des ganzen Prozesses”, írja már Marx is. De a társadalmi betegséget a földtulajdon

hibás szervezete nemcsak létrehozta, hanem folyton újból reprodukálja. A bajnak ezt az állandó forrását kell megszüntetni, de nem szükséges – és nem is lenne célszerű az összes termelési eszközök nemzeti tulajdonba vétele. Az ipusztériális fejlődés magában véve legfeljebb csak átmenetileg árthatott a munkásságnak, végeredményében javára válik. A közérdek azt kívánja, hogy az egyesek szabadsága megmaradjon saját munkájuk és munkájuk termékeinek az értékesítése tekintetében. A közösség kontrolja ellenben szükséges ottan, ahol egyesek monopólium jellegű hatalomra tehetnek szert: a közlekedési eszközök, a föld és a természeti kincsek felhasználása tekintetében, hogy így mindenki szabadon hozzáférhessen a termeléshez szükséges nyersanyagokhoz.

A földreform lényege: megakadályozása annak, hogy mindazok az új értékek, amelyek az általános gazdasági és kulturális haladás által az összesség közreműködése révén keletkeztek, meg nem érdemelt járadékok, nyereségek etc. alakjában oly egyének birtokába jussanak, akik a haladás munkájában nem vettek részt. A közösség céljaira, a közjólét és művelődés emelésére kell azokat felhasználni.

A földreformerek *konzervatív*ek abból a szempontból, hogy a magántulajdonit és az ezen alapuló osztálytagozódást fenn akarják tartani, a *reformerek*, mert a jövedelemeloszlás terén jelentős változásokért küzdenek. A földreformerek mozgalom, épügy, mint a szocializmus, kezdetben utópista jellegű volt. Ma azonban a legnagyobb mértékben praktikus és opportunistá és nagy óvatossággal törekszik reformjainak minél kevesebb súrlódással való megvalósítására,

A földreformerek célja, hogy az összesség munkája által előállított értékek az összesség javára fordíttassanak, illetőleg a meg nem érdemelt jövedelem elvonassék az egyesek kezétől.

Erre nézve egyik fontos eszköz: az *agrárreform*. Ennek elemei: 1. A *nagybirtokok megszüntetése*. E folyamat Németországban örvendetesen halad előre. Az 1000 hektárnál nagyobb birtokok száma 1895-től 1907-ig 572-ről 369-re szállt le, kiterjedésük 802 ezer ht.-ról 498 ezerre; az 500-1000 ht.-ra birtokok száma pedig 3608-ról 3129-re, kiterjedése 2.4 millióról 2.05 millióra, A nagybirtok aránya a Németbirodalom minden államában visszament. (Eltekintve Badentől, ahol azonban az arány amúgy is nagyon kicsi = 3%). Württembergben a földnek már csak 1.7%-a van a nagybirtokosok kezében, Bajorországban 2.2%.” Nagyobb az arány Poroszországban, de úgy látszik ott is „kicsúszik lassankint a föld a lábuk alól. 1882-ben még „majdnem 32% volt a nagybirtokosoké, ma már csak 28%. A vidéki népesség városokba költözése („Landflucht”) főképen a nagybirtokos vidékeken tapasztalható. Ezt legjobban 2. *belső gyarmatosítással* lehet el-
lensúlyozni. A németbirodalmi telepítő bizottság (Ansiedelungskommission) Posenben 264.000, ha földet

vásárolt, Westpreussenben 121.000-et, ezekre 19.000 családot (összesen 131.000 embert) telepített. Így 350 új falu keletkezett. Németország területén belső gyarmatosítás révén átlag hetenkint egy új falu keletkezik. A belső kolonizációnak a városi népesség szempontjából nem csekély előnye az a fejlesztő hatás, amelyet a kis parasztbirtok terjedése az állattenyésztésre gyakorol. Főképpen a sertés és a baromfityenyésztés terén múlja felül a kisbirtok a nagybirtokot. 3. Nagyon jótékony hatást gyakorolna az *Allmende növelése*. A német államok a közelmúlt időkig az ellenkező politikát követtek. A községi földek mégis ma is elég nagy terjedelműek és 1000 német községnek teszik lehetővé, hogy ne vessen ki adót lakásaira. Az angol földreformerek 1894-ben keresztül vittek egy törvényt, amely felhatalmazza a községeket, hogy földet béreljenek és azt 160 árnál nagyobb parcellákban bérbeadják földműveseknek. Már az első 5 évben 1000 község élt e joggal, 15.000 angol hold birtokot szerezve meg és adva bérbe 25.000 földműves családnak. Eddig kb. 80.000 embert tartott vissza ez a törvény vidéken. 4. A földreformerek agrárprogramjának egy további lényeges pontja a *földhitel újjászervezése*, főleg a jelzáloghitel államosítása révén. Ennek a segítségével egyúttal arról is lehetne gondoskodni, hogy a meg nem érdemelt nyereségek egy része a közre szálljon vissza. De ebből az utolsó szempontból még fontosabb az adózás reformja, amely a városi telkek szempontjából is nagy jelentőségű lenne.

Az adózás terén a földreformerek követelése ketős. Az első az, hogy a föld ne a tényleges haszon, hozadék, hanem a forgalmi érték alapján adóztassék meg és hogy a házadót válasszák szét a földadótól. (A forgalmi (vagy „közönséges”) értéken alapuló adó főleg a be nem épített, resp. vidéken a meg nem művelt telkek szempontjából fontos.) A földreformerek agitációja következtében ma már több, mint 900 német község hozta be az adózás e módját. Tudvalevőleg nálunk is tervezik. Nem ártana, mert a kellőképp vagy egyáltalában be nem épített budapesti telkek értéke a *félmilliárd* koronát meghaladja. A földreformerek másik adóreformtörekvése a telekértékemelkedési adó (Wertzuwachssteuer) behozatala. Ez adó fakultatív kivétési joga már 1893, illetőleg 1906 óta megilleti a német községeket. Több élt is közülük e joggal. Az utolsó években a földreformerek páratlanul intenzív agitációt végeztek egy birodalmi telekértéknövekedési adó létesítése érdekében. Fáradozásuk eredménye az 1910. évi február 14-iki birodalmi törvény. Az ebben megállapított értéknövekvési adó: egy kiegészítő vagyoni adó, amely azon növekvésből eredő nyers hozadékokra vettetik ki, amely a föld és telek értékemelkedésére vezethető vissza. Alapgondolata, hogy az összesség részesítésék abban a vagyoni emelkedésben, amely az összesség vagyonemelő rendszabályainak közöni eredetét. Az adóbevétel felosztják a birodalom, az. államok és községek közt. Az adókivetés időpontja egybeesik a vagyoni emelkedés értékesítésének, vagyis a birtok eladásának időpontjával. Értéknövekedés alatt a vételár és az eladási ár közötti különbség értendő. Ha az ár nem puhatolható ki, a közönséges érték vétetik figyelembe. Ezt az adót annak kell fizetnie, akié volt a birtok. Subsidiáliter szavatól a birtok megszerzője is az eladási ár 2 százalékáig. A Reichszuwachssteuer nem terjed ki a haláleset következtében beálló birtokszervezés és az élők közötti ajándékozás eseteire, feltéve, hogy nem a törvény kijátszásáról van szó, továbbá a birtokközösség létesítésének megváltoztatásának, megszüntetésének eseteire

etc. Az adótelek progresszívek, 10 százalékos értékelkedésnél az adó 10 százalék, 100 százalékosnál pl. 15, 200 százalékosnál 20, több, mint 290 százalékosnál 30%. Az adóbevételből 50 százalék a birodalomé, 10 a szövetséges államoké, 40 azon községeké, amelyek területén az ezen adónak alávetett birtokok fekszenek. A községek telekértékemelkedési pótdadót is vehetnek ki (30%-ig). Ezen adó alól mentesek a 20.000 M.-nál kisebb értékű beépített és az 5000 M.-nál kisebb értékű be nem épített telkek.

Angliában az 1909/10. évi Finance Act. honosította meg a telekértékemelkedési adót („increment value duty”). Ez az adó fizetendő a nem kötött birtokok (free simple) eladásánál a haszonélvezeti jogok átruházására és a 14 évnél hosszabb bérlet alkalmával. Kiterjed az öröklés eseteinek nagy részére, valamint a jogi személyek birtokaira is. Értékemelkedésnek tekintik az a különbség, amely a birtoknak az adókötelezettség idején való forgalmi értéke (site value) és az adóidőszak kezdetén való közönséges értéke (original site value) között megállapítható. Ez az adó 20%-os. A birtok eladója, illetőleg bérbeadója fizeti. Az adó alól kivételnek a saját üzemben álló kisbirtokok, a gazdájuk lakta kis házak, továbbá társaságok és egyesületek szórakozási és sportcélokat szolgáló telkei etc. A be nem épített telkek a forgalmi érték $\frac{1}{5}$ %-at fizetik adóképen.

Ami a földreformereknek a városokra vonatkozó többi követeléseit illeti, azok a következőkben foglalhatók össze: 1. A községi földtulajdon gyarapítása. A földreformerek agitációja következtében a német városok nagy része rálépett erre az útra. Egy év alatt (1909/10) Berlin város földtulajdona 644 hektárral gyarapodott, Düsseldorfé 576-tal, Stettiné 960-nal, Cölné 240-nel, Chemnitzé 235-el, Münchené 201-el. 2. Örökbérletrendszer létesítése városi telkeken. Ez is sok német városban valósult meg. 3. Kisházak építése, illetőleg az ezek építését célzó szövetkezetek támogatása, munkáskertek létesítése etc.

Itt meg kell jegyeznünk, hogy a városi földreformer politika főképpen az angol földreformerek programjának a gerincét alkotja. (Az angol mozgalom igen erős. A brit parlamentnek több, mint 100 szervezett földreformer tagja van.) Ez különben könnyen érthető is. Angliában a lakosságnak kb. Vs része városokban lakik, ez tehát a lakosság túlnyomó többsége. Ezek élelmiszerszükségletük nagyobb részét külföldi cikkekkel fődözik. Itt a vidéki földprobléma jelentősége kisebb. Az angol földreformerek törekvései a városi lakásviszonyok javítására irányultak elsősorban. Hozzátehetjük, hogy nem eredménytelenül. Az angol városok lakásviszonyai sokkal kedvezőbbek, mint a kontinenséi. Londonban kb. 8 ember jut egy házra, Liverpoolban $5\frac{1}{2}$ (1891-ben 5.62), Birminghamban 4.84 (1891-ben 5.01), Leicesterben 4.64 (1891-ben 4.89) etc. Az angol városok túlnyomó részének lakossága rohamosan szaporodott és mégis egyre kevesebb ember jut bennük egy házra. Németországban e téren sokkal rosszabbak a viszonyok.

Az angol városi föld reformer politika elemei közül kiemeljük: 1. A városi lakásépítő tevékenységet. Maga London város már 1908-ban 44.000 embernek adott lakást. 2. A közlekedési hálózat fejlesztését és olcsóbbítását. Londonban pl. 1902 óta négy földalatti vasút (hosszuk 50 mértföld) és 200 mértföld villamos vasút épült. Meg is van a hatása. 5 év alatt 120.000-el fogyott az egyszobás lakásokban élő személyek száma és évente átlag 13.000 család költözik a külső telkekre. 3. Kertvárosok alapítását. E téren Angliában szép

eredményeket értek el és e mozgalomnak igen nagy jövője van. Németországban is kezd mutatkozni a hatása. Kertvárosok keletkeztek Königsbergben, Nürnbergben, Hellerauban (Drezden mellett) etc.

Az elmondottakban összefoglaltuk a földreformerek főtörekvéseit. Eltérhetnek a nézetek a tekintetben, hogy a földreform meg fogja-e valósítani a társadalmi igazságosságot. Annyi azonban bizonyos, hogy a munkabéreket emelné, az árakat csökkentené és a nagy tömegek részére emberségesebb megélhetést és nagyobb emelkedési lehetőséget biztosítana. Gazdasági és társadalmi téren, ha nem is végső célja, de minden esetre hathatós emeltyűje lenne, és reméljük lesz is a haladásnak. Politikai, vallási etc. téren való teljes semlegessége következtében a legkülönbözőbb világnézeti és pártállású embereket egyesíti, elterjesztvén közöttük a szociális gondolkodást és az egymás eltérő meggyőződéseire iránti megértő toleranciát. Legszebb példa erre a fáradhatatlan Damaschke vezetése alatt álló és immár kilencszázezer tagot számláló német földreformer szövetség, amelynek 1898-ban még csak 140 tagja volt.

Vajda Mihály.

Szövetkezeti árpolitika.

Ismét ankétek folynak a drágaságról. Újra kutatják okait és elhárításának módjait. Arról az eszköztől azonban, ami pedig a legalkalmasabb lenne a drágaság enyhítésére, a fogyasztószövetkezetekről édes-kevés szó esik.

A fogyasztás szervezése csigalassúsággal halad előre. Az árak úgy szaladnak, mintha dróton húznák föl felé és az ország polgársága, hivatalnokai kara, sőt a munkásság is ölhetett kezekkel, kétségbeesett reménytelenséggel nézi az existenciákat valósággal elsöprő veszélyáradatot.

Egész Európában hatalmas gyönyörű fejlődéssel lendült előre a szövetkezeti mozgalom. Mindenütt nagy-szerű eredményről beszélnek a kimutatások, csak még nálunk vágunk a kezdet kezdetén. Modern, egységesen vezetett szövetkezeti mozgalomról, alig lehet nálunk szó, mert a a fogyasztás aképen való szervezése, hogy a sarki szatócsbolt helyébe szövetkezeti szatócsüzletet állítsunk az egyedül üdvözítő pálinkának, akár angol mintára való kiszolgáltatására, mindennek nevezhető, csak éppen modern fogyasztószövetkezeti mozgalomnak nem. A mi falusi szövetkezeteink évről-évre alig mutatnak igazi egységes fejlődést és nem csoda, ha a magyar szövetkezeti mozgalomra maguk a kereskedők mutatnak rá, mint elrettentő példára.

Igaztalanabb, mérgezetebb támadásokat alig intéztek valahol még a szövetkezeti mozgalom ellen, mint nálunk Magyarországon. Úgyszólván napról-napra jelentek meg cikkek a fogyasztószövetkezetek ellen, amelyek egyrésztől diszkreditálni igyekeztek magát a szövetkezetet, másrésztől pedig közgazdasági nadragulyát találtak föl a fogyasztók számára. Tényként kell leszögeznünk, hogy bámulatos eredménnyel. A polgárságnak nagy része, éppen azok, akiknek elsőrendű érdeke volna a fogyasztószövetkezetek létesítése, ellenséges indulattal, vagy remegő aggodalommal tekint erre a közgazdasági alakzatra. A szövetkezeti eszme tudományos képvisellete pedig oly szegényes, hogy nem tudunk hivatkozni egy olyan magyar könyvre, amely ezt a nagy horderejű és óriási irodalommal rendelkező kérdést átfogó erővel ismertetné.

A szövetkezeti mozgalom ellenségeinek nálunk a sokféle üres rágalom mellett legfőbb érvük, hogy a fogyasztószövetkezetek nem tudnak olcsóbban árusítani, vagyis a különféle élelmi és szükségleti cikket nem tudják tagjaiknak olcsóbban adni, mint a kereskedők. Hajlandók erre statisztikával is szolgálni és kimutatni, hogy ebben vagy abban a faluban a szatócs is tud konkurrálni a híres népboldogító szövetkezetekkel és a szegfűszeget a szövetkezet sem tudja olcsóbban kiszolgáltatni.

Annak a vitatkozásnak, hogy az egyes árucikkeket a fogyasztószövetkezetek olcsóbban árusítják-e a napi forgalomban semmi tudományos értéke nincsen, mert közgazdasági szempontból a kérdés az, hogy a fogyasztás országos szervezése gazdaságilag előnyös-e az ország fogyasztóira és tartósan biztosítani tudják-e a fogyasztó szövetkezetek ezeket a gazdasági előnyöket. A kereskedőkkel való konkurrálás és az árak lefelé licitálása nem a modern szövetkezeti mozgalom lényege, hanem a szövetkezeti szervezett tagok öntudatos akciója a termelésnek a fogyasztással való közvetlen összekapcsolására és az ilyképen létrejövő megtakarításnak a fogyasztók számára való biztosítása. Küzdelem a fogyasztók autonómiájáért, a gazdasági hatalomért.

Csak egy pillantást kell vetni a külföldi irányt szabó szövetkezeti rendszerre, és rögtön megállapíthatjuk, hogy a szövetkezeti mozgalom nem a kicsinyes napi konkurrenciára, hanem nagy koncepciójú hódító szervezkedésre van bázisozva. A szövetkezeti mozgalom értéke csak az elért közgazdasági hatásokon keresztül mérhető és állapítható meg. A kérdés magva: a fogyasztószövetkezetek segítségével tesznek-e megtakarításra szert a fogyasztók?

A nagyobb államok szövetkezeteinek kimutatásai szerint az európai fogyasztószövetkezetek több száz millió koronát térítenek vissza tagjaiknak megtakarítás címén. Hogy ebből az összegből az egyes fogyasztókra milyen előny hárulhatik, leginkább külföldi munkás-budgetek tanulmányozásával lehet megállapítani. Schulze-Gávernitz a nagyiparról írt könyvében több angol szövőmunkás-budgettét közli, amelyekben szinte hihetetlennek látszó nyereségvisszatérítések szerepelnek egy-egy munkásfamilia fogyasztásának eredményeképpen. Úgylátszik, hogy a német tudós maga is kételkedett ezeknek a számoknak valóságában, mert a következőket írja: a fölhasznált legtöbb budgetet fölülvizsgáltattam a szövetkezeti szervekkel, ami annál könnyebben ment, mert Lancashire munkásai összes szükségleti cikkeiket a szövetkezet újtan fedezik.

Az első szövőipari munkás, akinek budgetjét Schulze-Gávernitz megvizsgálta, 42 éves volt. 7 gyermeke közül négy dolgozott. A család évi bevétele 190 £ 19 sh., 3 d. volt és a szövetkezeti nyereségvisszatérítés 15 £-ra rúgott. Egy másik szövőmunkásnál 6 £, 8 sh. volt az osztalék. Egy takács évi bevétele 227 £ volt és a szövetkezeti osztalék 14 £. Egy másik textilipari rész-munkásra (egy fustian-cutter) 12 £ 6 d. visszatérítés esett. Egész tekintélyes összeg az, amit egy munkásnak a szövetkezet visszatérít. A belga munkásszövetkezetek még nagyobb kedvezményeket nyújtanak tagjaiknak. Betegségük tartamára ingyen kenyérral látják el tagjaikat, bizonyos időn keresztül való vásárlás után nyugdíjat biztosítanak számukra.

Sem az angol, sem a belga szövetkezetek nem a kereskedőkkel való észnélküli konkurrálással, hanem következetes és szinte merész árpolitikával érték el szép eredményeiket. Az angol rochdalei-minta szerint alakult és működő szövetkezetek sohasem dobták bele magukat a verseny forgatagába, pedig a kereskedők vad

ellenségeskedése könnyen begrathatta volna őket ebbe a vállalkozásba. A rochdalei pionierok a városban szokásos detailárakat fogadták el, mint alsó határt, az árak meghatározásában és fősúlyt mindig csak arra helyezték, hogy a kiszolgáltott szükségleti cikkek tiszták és hamisítatlanok legyenek. Ha az árak emelkedtek a kereskedőknél, akkor a szövetkezet is fölemelte az árakat. És ha a kereskedők kótyavetyélni kezdték áruikat, hogy a szövetkezetnek gáncsot vessenek és az árak letörésével a szövetkezeti üzletet kompromittálják, az angol szövetkezetek nem reagáltak az ugratásra és nem szállították le az árakat. Amint George Jacob Holyoke írja a rochdalei pionierok elvei voltak „Hogy fennállhassunk, haszonnal kell eladnunk”. „Hogy becsületesek maradjunk, haszonra kell szert tennünk”. „Ha mi a cukrot haszon nélkül adjuk el, akkor titkos utón más árucikk-nél kell az elmaradt hasznot behozni”. „Mi nem akarunk titokban működni; adjanak el csak mások haszon nélkül, nekünk nem célunk olcsóbban árusítani másoknál, mi becsületesek akarunk maradni”. Kétségkívül sok naivság van ezekben a kijelentésekben, azonban ezek az elvek mindennek nevezhetők, csak tisztességtelen konkurrenciának nem. A rochdalei mintára alakult szövetkezetek nem törődtek a kereskedők konkurrenciájával és nem a pillanatnyi előnyök nyújtásával akarták tagjaikat nagyszerű intézményeikhez csatolni, hanem az emberek öntudatos nevelése, az országos fogyasztásban elfoglalt helyzetüknek megismertetésével azok gazdasági energiáját országos hatalommá nevelni. Az angol fogyasztószövetkezetek tagjai pedig átértették ezeket a törekvéseket és kivételes ragaszkodással támogatták azokat jó és rossz időkben egyaránt. Jól tudták, hogy az önköltségi és az eladási ár között jelentkező különbség minden időszak végén, nem is mint nyereség, hanem mint megtakarítás visszafolyik zsebeikbe. Ez az árpolitika tette lehetővé a tagoknak a megtakarítás egy részéről való lemondás által a tartalék-alap növelését és a termelő osztályoknak létesítését, amelyek a szövetkezeti mozgalom példátlan föllendülését eredményezték és a továbbfejlődés legtágabbkörü perspektíváját nyitották meg. Ez tette lehetővé, hogy a nagyban bevásárló szövetkezetté összeforrt fogyasztószövetkezetek számos kartellképződést akadályoztak meg.

Beatrice Potter, az angol szövetkezeti mozgalomról írt könyvében, amely a szövetkezeti praxis elméleti extractuma, az angol fogyasztószövetkezetek árpolitikájának helyességét elméletileg a következőképpen igazolja: „Akadhatnak olyanok, akik a rochdalei pionierok rendszerére azt mondják, ha ezek igazán Owen őszinte hívei, akkor áruikat önköltségi árban (az üzleti költségek hozzászámításával) kellene árusítaniuk és ezáltal Owen eszményét, a nyereségnek kiirtását az üzletvezetésben megvalósíthatnák. Az ár meghatározásnak ilyen rendszere azonban a kiskereskedelembe megvalósíthatatlan. A kiskereskedelem magával hozza, hogy áruk, amelyek engross-árban szereztettek be, kis tömegekben kerüljenek eladásra. Ezen kis tömegeknek önköltségi árban való darusítása azonban olyan törtszámokkal való számolást tesz szükségessé, amelyek mai érme-rendszerünk, semmiféle érmenagyságában sem fejezhetők ki. Lássunk csak egy egyszerű példát. Föltéve, hogy egy fogyasztószövetkezet vezetője teát vesz egy nagykereskedőtől, fontját 1 sh. 10¼ penceért, milyen árban adjon akkor három unciát ebből a teából. Egy fél, sőt egynegyed penniért, amiből levonva, vagy amire hozzáadva néhány unciát teát egy nagy fogyasztószövetkezet teaelárusításában nagy veszteséget, esetleg nagy hasznot jelent. Azt sem lehet előre megállapítani,

hány részre fog oszlani valamilyen árutömeg. Hogyan lehet például egy negyedkiló szalonnának pontos árát kiszámítani egy oldal fölívágatlan szalonnából. És, ha a nagybani árakhoz a kezelési költségeket hozzászámítjuk, ha tekintettel vagyunk mindazon szubtilis számításokra, amelyek az üzlet bővítéséhez szükségesek, továbbá a telkek, építmények és az áruraktár értékcsökkenéséből következnek, valamint az áruromlás és a biztosítási díjak fedezésére szükségesek, akkor tűnik ki, hogy csaknem a lehetetlenséggel határos az árakat akképen megállapítani, hogy a negyedévi mérlegben sem nyereség, sem veszteség ne mutatkozzék.” Az elmélet következtetései teljesen fedik a viszonyokból kisorsajadt gazdasági élettényeket.

A legnagyobb belga szocialista szövetkezetek árpolitikája teljesen ugyanazonos nyomon halad, mint a rochdalei rendszerű szövetkezeteké. Gaud a belga Rochdale és a gaudi Vooruit az angol rendszernek belga ojtványa és sok tekintetben nemesebb, tökéletesebb hajtása. A Vooruit a szegény flamand munkások műve és élén Anseelevel a belga fogyasztó szövetkezet irányítója. Nálunk a története és fejlődése sokkal ismeretlenebb, mint a rochdalei fogyasztószövetkezet története, pedig ez egybeesik a belga munkásmozgalom nagyszerű föllendülésével és rendkívül tanulságos.

A Vooruit 1880-ban alakult a takácsok szakszervezetétől kölcsönvett 2000 frank alaptőkével. Gólját, valamint mibenlétét legjobban jellemzi alapszabályának néhány pontja:

Első cikk: A Vooruit szövetkezet célja megjavítani a szövetkezés eszközeivel tagjainak erkölcsi és anyagi helyzetét. Erre a célra létesít első sorban egy szövetkezeti pékséget, amely tagjainak kenyeret szállít a lehető legelőnyösebb árban és tagjai között háromhavonként szétosztja a létrejött nyereséget, fogyasztásuk arányában; azonkívül szövet, készruha, fűszer, cipő és tüzelőeszköz osztályokat létesít, amelyekben a tagok a kenyérfogyasztás után kapott és kártyákra irt osztalékért szabadon vásárolhatnak; továbbá segélyalapot rendszeresít munkaképtelen beteg tagok és baleseteket szenvedettek részére, végül 3 népgyógyszertárban olcsó gyógyszereket szolgáltat ki.

A szövetkezetnek van egy zenekara, drámai társulata, tornaegylete. Tagjait ingyen taníttatja németül és angolul és többrendbeli szaktanfolyama a tagok továbbképzése céljából rendelkezésükre áll. Mindenestre olyan eredmények ezek a tagok részére, amit fogyasztásuk után a szatócsoktól nem igen várhatnának. A Vooruit már 1900-ban 100.000 kilogramm kenyeret szolgáltatott ki hetenként tagjainak. Egy-egy tag évenként 800 egy kilogrammos kenyeret fogyaszt el családjával. Egy kenyér után 12 centimest kapnak a tagok vissza. A nyereséget nem pénzben, hanem zseton alakjában kapják vissza a tagok, amelylyel újra vásárolhatnak a szövetkezet szerzteágazó üzleteiben.

Ezt a kitűnő rendszert és fényes eredményeket a Vooruit sem a szennykonkurrenciával, árupocsékolással érte el, hanem okos, szilárd, tartós árpolitikájával. A Vooruitnak meg kellett küzdeni a rágalmak szennyáradatával, a keletkezett konkurens vállalatok hajszájával és a küzdelemből megerősödve került ki a belga munkásfogyasztóknak ez a vára. A zseton ára, amelylyel 1 kgr. kenyeret lehetett vásárolni sokáig 30 centimes volt, tehát 7 centimes különbözettel drágább, mint a pékeknél. Így mindig jó kenyeret kaptak a tagok és nagy megtakarításokat értek el.

A közgyűlés hatáskörébe tartozik a kenyérbárca eladási árát meghatározni. A tagok öntudatos nevelését

mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy a konjunktúrák kedvező alakulásával is nagy többsége volt az árak változatlan fentartásának, mert a tagok előtt nem a pillanatnyi előny volt a cél, hanem a nagy megtakarítás, amely negyedévenként 30 frankot tesz ki, amely összeggel a szövetséget többi áruosztályaiban újabb bevásárlásokat lehet eszközölni és így újabb megtakarításokra lehet szert tenni. 1893-ig 35 centimes volt egy kenyérbárca ára, amit az igazgatóság javaslatára a közgyűlés hozzájárulásával szállítottak le 30 centimesre, amely ár azután tekintet nélkül az árak hullámzására változatlanul fenmaradt.

A másik nagy belga munkásszövetkezetnek a hrüsseli Maison du Peuplenek árpolitikája teljesen azonos a Vooruiteval. A Maison du Peuple azonban jobban alkalmazkodik a konjunktúrákhoz, tekintettel arra a nagy konkurrenciára, amely a fővárosban található. De még így is drágábban árusítottak, mint a pékek. A Maison du Peuple pékségének létesítése egész Brüsszelben árleszállításra kényszerítette a pékeket, ami óriási előnyt jelentett a lakosságra. Az első minőségű kenyér vásárlására szolgáló bárca a Maison du Peuplenél 25 centimes, tehát jóval olcsóbb, mint a Vooruitnál. Természetesen ekképen a nyereségvisszatérítés is kisebb kenyerenként.

A kenyér árának meghatározása a fogyasztószövetkezeteknél egyike a legnehezebb feladatoknak, mert a kenyérréteg összefüggésben vannak a gabonaárak fluktuációjával.

Az áremelkedés egymásra való hatása azonban nem annyira mechanikus, mint a közfelfogásban meggyökerezett, vagyis a gabonaár bizonyos emelkedését nem követi nyomon a kenyér megfelelő drágulása, mert ez az egymásra való hatás egyáltalán nem egyszerű mechanikai folyamat, hanem a gazdasági élet szövevényeibe elrejtett, nagy megfigyelést igénylő processus. Erről a kérdéstről Metzler írt egy alapvető tanulmányt, melyet magyarul Árkövy ismertet egy könyvében. Metzler szerint ugyanis a gabonának gyártmányára – liszté, illetőleg kenyérré – való feldolgozására fordított előállítási költségek, a munkabérek állandó emelkedése következtében, mindinkább fokozódnak, mivel ennek a munkának csak bizonyos, korlátolt része végezhető gépekkel, az emberi munka tehát csak csekély mértékben helyettesíthető. Ennek az a következménye, hogy a csekély gabonaáremelkedést igen bajos elválasztani a munkabér emelkedéstől, mihelyt a kész gyártmány árában a nyersanyag beszerzési költsége és a munkabér egybeolvadtak. Ilyképen a jelentéktelen gabonaáremelkedéseknek a kenyérrétegre gyakorolt befolyását statisztikailag alig lehet feltüntetni. Ebez az ismertetéshez Árkövy megjegyzi, hogy bármily érdekes is e fejtegetés felelősen nem fogadhatjuk el; mert hiszen a munkabér emelkedése is visszavezethető a megélhetés megdrágulására, ez pedig az élelmiszerárak emelkedésére. Ez utóbbiak közül a gabona árak legáltalánosabb jelentőséggel s így végeredményben a kenyér árának emelkedését mindenkor visszavezethetjük a gabonaárak emelkedésére.

Mindkét írónak föltétlenül igaza van abban, hogy a gabonaáraknak már érezhető, de csekélyebb fokú emelkedése nem involválja a kenyérrétegeknek is ugyanazon arányú emelkedését és csupán a nagyobb fokú emelkedése teszi indokoltá a kenyérrétegek nagyobb emelkedését. A következtetés valóban igaz, de az érvelés hamis csapásokon halad. A munkabér értéke kétségtelenül függ attól a társadalmilag szükséges munkaidőtől, amit a gabonafélék előállítása igényel, de

még jobban összefüggésben van a szakszervezeti mozgalmakkal, ami pedig ismét nagy hatással van az ipar fejlesztésére és a géptechnika tökéletesedésére. Ha tehát ezeket a történelmi és erkölcsi elemeket, mint a hogy Marx mondja, figyelembe nem vennénk, akkor Metzlernek lenne igaza abban, hogy a munkabér emelkedése egyúttal az árak emelkedését is magával hozza. Csakhogy ez az állítás ma már tudományos értékkel nem bír; túlon túl meg van cáfolva és elcsépeztetett igazság, hogy a munkabér emelkedése nem oka az áremelkedésnek. Nem a munkaerő értéke vagy ára határozza meg a termelés olcsóbb vagy drágább voltát, hanem a munka ára a munka pedig a munkaerő konzumálásából jön létre és így drága munkaerővel, magas munkabérekkel olcsó munkát lehet produkálni. Metzler ezt a már-már közhelyszámba menő közgazdasági elvet hagyta figyelmen kívül, amit az a körülmény magyaráz meg, hogy műve írásakor 1887-ben a malom és sütőipar nem volt még a fejlettségnek oly magas fokán, mint manapság. Azóta azonban a malomipar fejlődésnek indult és a sütőiparban is a gép vette át a vezető szerepet. A Maison du Peuplenek és a londoni Aerated Bred Company modern gépeinek segítségével sikerült a kenyér előállítási költségeinek leszállítása.

Föltétlenül megállapítható tehát, hogy nem a munkabérek emelkedése okozza a kenyér drágulását, hanem a gabonaárak emelkedése és főleg olyan országokban, ahol a népélelmezés rovására rettenetes vámoikat szabnak a gabonafélére a drágulást nem lehet a munkásság törekvései ellen fölhasználni; viszont a pékipar a kenyérrétegek abnormális fölemelését már a gabona legkisebb áringadozására nem indokolhatja a munkabérek emelkedésével, mert a gabona árcsökkenése alkalmával is nagyon szívesen hivatkoznak a magas munkabérekre és a régi árnívót fönn szeretnék tartani, pedig az már kétségtelen, vitán kívüli valóság, hogy nagyobb gabona-áresések idején a kenyéret is olcsóbban lehet adni, anélkül, hogy a munkabérek csökkenének. A szövetségi pékségek létesítése legjobban biztosítja a fogyasztókat, hogy a gabona bármely irányú áringadozása esetében – különféle elméletek ellenére is – a kenyérhez olyan árban juthatnak, amilyen egy ország termelési és vám viszonyai, valamint az ipari technika fejlettségével a legelőnyösebben elérhető.

Dr. Löwy Ödön.

Werner Sombart: A hadsereg élelmezésének közgazdasági jelentősége.*

Az e címben felvetett problémának eddig csak a negatív oldalát nézték. Csupán a romboló hatásokat kutatták, azt a zsarolást és túlterhelést, amelyet a hadseregek az országokban végeztek, vagy végezhetnek. De ennek a problémának van pozitív oldala is. Ez abban a kérdésben foglaltatik, hogy minő teremtően átalakító hatása volt a seregek ellátásának egy bizonyos időben és különösen, hogy mily szerepet játszott ez a modern kapitalizmus kialakulásában. E tekintetben a következő összefüggéseket látom:

1. A hadsereg *fogyasztók* nagy tömegéből áll, akik nem vesznek részt a termelésben és szükségleteik kielégítéséről rendszerint vásárlás útján gondoskodnak. A cseregazdaság gyermekkorában a pénztulajdonosoknak ez az állandó kereslete kétségkívül nagy mértékben ösztökéli a termelőket, hogy a piac részére

* Részlet szerzőnek Krieg u. Kapitalismus c.könyvéből, mely a napokban hagyta el a sajtót.

termeljenek. A cseregazdasági vonatkozások nyerne tehát erőben és terjedelemben. Ez tagadhatatlanul gyorsítja a kapitalista fejlődést. Hogy a hadsereg ezt az ösztökélő hatást valóban gyakorolhatta, az könnyen érthető, ha tekintetbe vesszük, hogy Poroszországban a hadsereg békeállománya 1740 és 1786 közt körülbelül 4 százalékat alkotta a lakosságnak; oly időben tehát, amidőn még a lakosság 60–70 százaléka a magángazdaságából fedezte a szükségleteit. Kis városokban és vidéken akkoriban bizonyára csak a katonaság és a katonai fiskus volt az egyedüli jelentékenyebb vásárló.

2. A nagy hadseregnek a gazdasági életre gyakorolt ezen első hatásával szorosan összefügg egy második: egy ily hadsereg igen nagy jelentőségű városalakító tényező. Ez a jelentőségük természetesen csak ott léphet előtérbe, ahol a csapatok városokban állomásoznak, vagy ahol akkora seregek állomásoznak egy helyen, hogy a tömörülésből egy város képződhetik. De minden városalapítás és városnagyoobbítás egy lépéssel előbbre viszi a kapitalizmust. A lakosságnak városokban való tömörülése ép úgy *előfeltétele* a kapitalizmus kialakulásának, mint a cseregazdasági berendezés. Ha e tételt valaki nem is fogadná el, még akkor is el kellene ismernie, hogy a városi települések gyors nagyobbodása jelentékenyen előremozdítja a kapitalizmus kialakulását.

Már pedig kétséget kizárólag megállapítható, hogy a modern hadseregek nagy mértékben fejlesztették a városokat. Így pl. maga Berlin is sokáig tisztára garnizon város volt. 1740-ben a katonai népesség 21309 főnyi; az összes lakosság száma kb. 90.000 volt. 1754-ben a katonai népesség 25.255-re emelkedett. 1776-ban 30.501-re.

3. De a hadsereg ellátása nemcsak a közvetett utakon, hanem közvetlenül is elősegíti a kapitalizmus kialakulását. Így elsősorban a mezőgazdasági „nagyüzemre” gyakorol fejlesztő hatást. A hadügyi igazságok en gros gabonarendelése, amelyek a XVI. század óta egyre sűrűbben fordulnak elő, felemelték a nagybirtok jövedelmezőségét és így előmozdították az elterjedését. Az ausztriai és németországi lovagi birtokok kialakulása a XVI. és XVIII. század közötti időre esik. E fejlődés nem állhatott volna be, vagy legalább is mindenesetre sokkalta lassúbb lefolyású lett volna, a gabonatermelés azon kiszélesülése nélkül, amely a növekvő gabonakereslet kielégítésére szolgált. Mi idézte elő ezt a növekvő keresletet? Lényegileg a modern hadseregek keletkezése és ezek növekvő élelmiszerszükséglete. Gondoljunk csak azokra a megrendelésekre amelyeket Wallenstein saját birtokainak igazgatóinál eszközölt (Wallenstein mellesleg megjegyezve talán még nagyobb kereskedő volt, mint hadvezér) vagy azokra az igen nagy arányú gabonavásárlásokra, amelyeket Gustav Adolf az ő hadserege részére Oroszországban végzett.

Ha sikerülni fog az alábbiakban bebizonyítanom, hogy a tizenhatodik, tizenhetedik és tizennyolcadik század nemzetközi *gabonakereskedelme* lényegileg a modern hadügyi szervezetnek köszönheti a keletkezését, akkor egy új fontos vonatkozást fedeztem fel a hadsereg- és a kapitalizmus között. Hisz ez a kereskedelem a kapitalizmus nagyarányú megnyilatkozása volt. egyik első manifesztációja kereskedelmi téren. Ezért fejtegetéseim idevágó részét külön egységként foglalom össze.

4. Az európai gabonakereskedelem története két élesen elkülönített korszakra oszlik: az első a 16. századig tart, a második azóta. A két korszakot a kereskede-

lem földrajzi terjedelme és a kereskedelmi forgalomba hozott javak mennyisége szempontjából különböztethetjük meg. A 16., főleg pedig a 17. század óta áll fenn a *nemzetközi* gabonakereskedelem, amelynek székhelye egy kis ideig Antwerpen, azután Amsterdam. Ugyanez idő óta szélesedett ki, azt lehet mondani, hirtelenül és ugrásszerűen a gabonakereskedelem terjedelme is.

A középkor legjelentékenyebb gabonakereskedelme az olaszországi volt, amely az északolaszországi városoknak, főképp Velencének gabonával való ellátásáról gondoskodott. A forgalom csak azon kor viszonyaihoz képest volt jelentékeny.

Csak a 17. század eleje óta találkozunk oly adatokkal, amelyek nagyobb gabonaforgalomról tanúskodnak és megbízhatóak. A 17. és 18. század gabonakereskedelmének Danzig és Amsterdam a gócpontjai. Ez a gabonakereskedelem már teljesen nemzetközi jellegű, mert Amsterdam az összes európai államoknak adott el gabonát.

Danzig gabonaforgalma évi 60.000 t. körül ingadozott. Az amsterdami gabonapiac forgalmáról sajnos nincsenek pontos számbeli adataink. Ez főleg a német és orosz-lengyel lovagi birtokok termékeinek értékesítéséről gondoskodott. De kinek adta el őket? Valóban, amint azt én felteszem, elsősorban az európai hadseregeknek? Számbejöhettek-e más tényezők is?

Erre az utolsó kérdésre igenlőleg szoktak felelni, a *városi népesség növekedésére* hivatkozva. De ez a magyarázat nem tekinthető kézenfekvőnek. Elsősorban a két legnagyobb városra, Londonra és Parisra kellene gondolni. De épen ezekről meglehetősen bizonyosan tudjuk, hogy élelmiszerszükségleteiket teljesen saját országuk termékeiből fedezték. Az a leírás, amelylyel az angol gabona- és lisztkereskedelemnek a XVIII. század első felében uralkodó szervezetről rendelkezünk, arra mutat, hogy Londont akkor a tartományok látták el gabonával. A gabonakereskedők megveszik a gabonát a farmerektől és a londoni piacra hozzák. Itt megveszik a molnárok, ezektől pedig a pékek közvetlenül veszik a lisztet.

Ép így *nemzetgazdasági* keretek között mozgott Parisnak élelmiszerekkel való ellátása a 17. és 18. század folyamán.

De hol keletkeznek másutt nagyvárosok? A keleteurópai városok nem jöhetnek tekintetbe. Madrid a XVII. században spanyol gabonával fedezte gabonaszükségleteit. Maga Amsterdam a XVIII. század folyamán nem nagyobbodott és az Amsterdamba hozott gabonamennyiségnek csak kis részét fogyasztotta el. Maradnának még tehát az olasz városok. A fejlődő Nápolyi Délolaszország és Szicília látta el. Az északolaszországi városok visszafejlődtek a 17. és 18. század folyamán. *A gabonakereskedelem, kiszélesüléséhez tehát nem a városok fejlődése, hanem a hadseregek növekvő szükséglete adta meg a lökést.* Ez a megállapítás még más érvekkel is erősíthető. (– Ezeket nem részletezzük. – A ford.)

5. De a hadügyi fejlődése nemcsak az első széles kapitalista alapon fejlődő kereskedelmi ágak egyikét virágoztatta fel. Azok az igények, amelyek a csapatok ellátása következtében az áruipaccal szemben emeltek, a kereskedelem egészen új formáihoz vezettek. A katonai igazgatóságok megrendeléseivel fejlesztik ki a szállító kereskedelmet. A kereskedők és kereskedelmi társaságoknak a katonai igazgatóságokkal kötött szállítási szerződéseivel Franciaországban és Angliában már a 16. században találkozunk. A két állam kormányai körülbelül egy időben tértek át arra, hogy a hadsereg és a hajóhad ellátásához szükséges eszközök be-

szerzését, amit eddig állami szervekre bízta, a kereskedelemre hárítsák át. A 17. és 18. század folyamán az összes hadviselő államok egymás után áttértek a szállítási rendszerre. A katonai szállítási kereskedelem (amely a fegyverek, muníció, lovak és ruhatárgyak szállítására is kiterjedt), fontos ága lett a kereskedelemnek, amelyre nagy összegeket kerestek.

6. Azzal az utolsó megjegyzéssel, hogy a katonai szállításokkal sokat „kerestek”, olyan pontot érintettem, amely szintén figyelemre és külön kiemelésre méltó. Arra a nagy *vagyonképző* erőre gondolok, amely a katonai szállítási kereskedelemben rejlik.

A katonai szállítási üzletek mindig nagyon jövedelmezőek voltak, mert ezeknél egy egész állam szorult helyzete kihasználható. Példaképpen felhozhatók a 14., 15., 16., 17. és 18. század folyamán katonai szállításokból meggazdagodott angol kereskedők. Franciaországban is nagy szerepet játszottak a katonai szállítási üzletek segítségével történt meggazdagodások. A forradalmi háborúk idejében is nagy túlekedés támadt a vállalkozók között, akik szállítási szerződéseket akartak kötni. De ezek vagyontalan emberek voltak. A gazdagok elrejtették a pénzüket. A kormány kénytelen volt előre fizetni vagy a szállítókat nagy kölcsönökhöz segíteni. Sokan lettek ez időben milliomosokká.

7. Még csak egy igen érdekes pontra akarok kitérni: arra az intim kapcsolatra amely a katonai szállítások és a *zsidóság* között minden időkben fennállott. A zsidókra nézve ez ép úgy a meggazdagodás forrása volt, mint a háborúhoz szükséges pénzeszközök előteremtése és kölcsönzése. Itt is, ott is meggazdagodtak a háborúból; a háborúból, amelyet más népek egymás ellen folytattak. Különleges társadalmi helyzetük és hajlamuk képessé tette őket, hogy e funkciókat jobban végezzék, mint a keresztények. Így jutottak épen a háború révén gazdagsághoz és kitüntetésekhez („udvari zsidók”!) A zsidók gazdasági uralmához Európában és Amerikában a háború nem kis mértékben járult hozzá. Nem kell bővebben kifejtenem, hogy ennek mily jelentősége volt a kapitalista gazdasági rendszer kialakulása szempontjából. Ez a kérdés „Die Juden und das „Wirtschaftsleben” c. könyvem tárgyát alkotja.

Munkások.

A nagy francia forradalom azért tört ki, mert a városokban nagyra nőtt iparnak munkáskezre volt szüksége. A hűbériség azonban a faluhoz kötötte a parasztot, tehát össze kellett törni a hűbériséget, hogy a paraszt a városba vándorolhasson. A Marie Antoinette fejének le kellett hullnia, hogy a paraszt ne a földesúrnak dolgozzon, hanem a gyárosnak. Ez a világtörténelmi kérdés: kinek dolgozzon a paraszt? egyszer mint rabszolga, máskor mint jobbágy és végül mint szabad munkás.

Vajjon a „szabad” munkások közül nagyobb százalék tud-e ma felemelkedni a magasabb osztályokba, a felsőbb társadalmi rétegekbe, mint hajdan a jobbágyok közül? Lehet, sőt valószínű hogy ez a százalék ma nagyobb, mint a földhöz kötöttség korszakában. És mégis. Az egész társadalom, statisztikai anyagán keresztül nézve a társadalmi osztályokat, úgy tűnik fel, mintha meg volnának merevedve, mint az indiai kasztok, úgy tűnik fel, hogy mindenki vaskapcsokkal van ahhoz az osztályhoz kötözve, amelybe bele született.

Jog, erkölcs, politika, vallás, illem mind-mind majdnem szétörhetetlen láncsal kötöz oda, ahová születél.

Valamely folyadék legalsóbb rétegére nehezedő nyomás a felette lévő folyadékrétegek magasságától és súlyától függ. Tudd meg, hogy a társadalmi életben sincs másképpen. Minél mélyebben fekvő társadalmi réteghez tartozol, annál nagyobb a rád nehezedő szociális nyomás. Ha polgár vagy, csak a nagybirtok és a nagytőke súlya nyom lefelé szülőid osztályához, ha azonban munkás vagy, a polgár nemcsak tovább adja az ő rá is nehezedő nyomást, de ezt megtoldja a saját súlyával.

Ám azért ne gondold, hogy ez a rád nehezedő teher minden vagyon és jövedelemeloszlás, minden szavazatrendszer, minden társadalmi berendezés mellett ugyanakkora. A fizikából bizonyosan ismered azt a tüneményt, amelyet hidrosztatikai paradoxonnak neveznek. Ugyanolyan súlyú folyadékmennyiség az edény alakja szerint nagyon különböző nagyságú nyomást gyakorol az edény fenekére. A társadalomban ez a törvény is igaz. Kis és nagy államban, demokratikus és aristokratikus rendszerű államokban – és Magyarország nem csak államformájában, hanem – és ezek még fontosabbak – adózásában, közigazgatásában, művészetében, tudományában, sőt újságírásában is aristokratikus állam – a munkásra a felettük lévő társadalmi rétegek ugyancsak más és más nyomást gyakorolnak. Ipari berendezések mellett kisebb ez a nyomás, nagyobb tehát a fölfelé való emelkedés lehetősége, agrárius országban majdnem lehetetlen, és ha nem a kivételek meglátásához szoktattad szemeidet, hanem ahhoz, ami állandóan és általánosan igaz, mondható: „majdnem lehetetlen”.

Németországra nézve például elég kedvező lenne ez a felemelkedési lehetőség, ha hinni lehet az R. Ehrenberg és H. Racine adatainak, akik most „Krupp-/sche Arbeiterfamilien című művükben ezt is vizsgálódás tárgyává teszik. Sajnos, a vizsgálódás köre: a Krupp-gyár olyan speciális terület, hogy általánosítanunk nem szabad, és Németországra is igaz a mondás, hogy a munkás sorsa: „falak között való örök vándorlás”. Hiszen a Krupp-gyár, habár a munkabérek ebben is az általános konjunktúrához alkalmazkodnak – a szociális berendezés, a kölcsönös támogatás oly hatalmas intézményeit biztosítja munkásainak, hogy azzal talán Európának még egyetlen vállalata sem vetekedhetik. Nem szabad tehát a német viszonyokat Krupékkal egy elbírálás alá vonni. Ezek dacára ne higyjük, hogy akinek a nagyapja már Krupp-gyárban képzett munkás volt, az unokája már ügyvéd, orvos, vagy egyetemi tanár. Ellenkezőleg Ehrenberg és Racine adatgyűjtései arról győznek meg bennünket, hogy ha van is kiemelkedés a munkássorból, ez az emelkedés – kivételtől eltekintve – a kispolgári osztálynál eléri a határt. Tény, hogy 682 Krupp-féle munkáscsalád közül körülbelül a gyermekek 25%-a már nem munkás, de 3% kivételével egyikök sem vitte feljebb, mint néptanító, írnok vagy kezelő.

Ehrenberg és Racine 682 olyan munkás életrajzát gyűjtötték egybe és dolgozták fel Kruppék segélyével (tessék ilyen munkához nálunk pl. a Ganz-gyár segítségét kérni!), akik az összeírás időpontjában már 30 év óta dolgoztak Kruppéknál. Ebből a 682 családból volt körülbelül 200 olyan is, amelynek már az apja is Kruppéknál volt. Miután az unokák sorsa is ismertes, előttünk van 3 nemzedék érdekes története.

Az első nemzedék eredetileg a következő összetételű volt:

Kis üzletember	4%.
Kishivatalnok.....	3%.
Kézműves (vas)	5%.
Más kézműves	12%.
Kisgazda	18%.
I. Alsó középosztály	42%.
II. Képzett munkás.....	25%.
III. Tanulatlan munkás.....	33%.

A második nemzedék, vagyis a vizsgálódás tárgyává tett az a 682 munkás, akik már legalább 30 évig dolgoznak Kruppnál és akik közül 200-nak már az apja is vagyis az első nemzedék Kruppnál dolgozott, következő összetételű volt:

Irodatisztek	6%.
Képzett munkás	26%.
Tanult (angelernte) munkás.....	47.5%.
Tanulatlan munkás.....	20.5%.
Összesen.....	100%.

Ezeknél a számoknál érdekesebbek a következő számok, mert csakis a 200 családnak a megoszlását mutatják, akiknek már az apjuk is Kruppnál dolgoztak. (I. nemzedék.)

Irodatiszt volt közülök.....	2%.
Képzett munkás.....	47%.
Tanult (angelernte) munkás.....	42%.
Tanulatlan munkás.....	9%.
Összesen.....	100%.

Látnivaló, amit Ehrenberg és Racine részletes adatokkal is igazolnak, hogy az alsó középosztályból munkássá lett egyének fiai nagy %-ban tanult munkások lettek, ellenben az első nemzedék képzett munkásai gyermekeinek tekintélyes %-a már nem nyert kiképzést.

Azt mondhatjuk tehát, hogy a középosztálynak munkássá lett rétege részben kiszorítja a képzett munkásokat helyzetükből.

A második nemzedék légionban kereső csoportja túlnyomó részben, az alsó középosztályból rekrutálódnak. másodsorban a tanult munkások gyermekeiből.”

Ami a harmadik nemzedéket illeti, a megoszlás a következő volt (férfi ág):

Tanult foglalkozás	3.8%.
Kereskedelmi osztály.....	4.8%.
Technikusok és rajzoló.....	10.5%.
Irodatisztek.....	11.1%.
Néptanító	3.6%.
Képzett (gelernte) munkás.....	46.2%.
Tanult (angelernte) munkás.....	7.0%.
Tanulatlan munkás.....	10.8%.
Összesen.....	100 %.

Ehrenberg és Racine azt olvassák ki e számokból, hogy a felemelkedési lehetőség nagy, mert ha mind a 682 családot tekintjük, $\frac{1}{4}$ -ük a munkássorból már kiemelkedett, ha pedig csak azt a 200 családot tekintjük, ahol már a nagypapa is Kruppnál munkás volt (I. nemzedék), akkor $\frac{1}{4}$ -ük kiemelkedett a munkásosztályból. A valóság azonban az, hogy Ehrenberg és Racine az első nemzedéket, a tönkrement kisgazdákat, kereskedőket és kézműveseket, akik munkássá szegődtek a munkásosztályba sorozzák. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy az első nemzedék 42%-a eredetileg nem munkás volt. hanem később munkásnak szegődött kispolgár és hivatalnok: ezek a számoszlopok” sokkal sötétebb képet nyújtanak.

De még így is nemcsak azt kell mondanunk, hogy a szociális felemelkedés 3% kivételével nem történt magasabbra, mint a mennyi volt az eredeti lesüllyedés, hanem hogy a proletarializálódási folyamat emelkedőben van, mert a munkássorsra jutott kispolgárok arányszáma 42% volt, ellenben a munkássorból kiemelkedő rétegé – és itt a néptanítót és irodatisztet nem számítjuk a munkások közé – csak 36%.

Dr. Lánczy Jenő.

SZEMLE.

A Taylor-rendszerrel vitaciklust rendezett a Magyar mérnök és építészegegyesület. A vitát Méhely Kálmán gépészmérnök előadása vezette be. Előadásának eszmemenete a következő volt :

Amerikában egy új tudomány van kialakulóban, „Az üzemvezetés”, mely atyjául *Fred W. Taylort* vallja. *Taylor* rendszerében egyik fontos részlet a munkásoknak és a munkabéreknek helyes kezelése. A munkabérfizetés alapja a tényleges teljesítménynek és fáradtságának megfelelő munkabér. A munkásban önmagában kell e helyes bérrendszerrel ösztönző erőt ébreszteni. A *Taylor* rendszer általános alapelvei: magas bérek, olcsó termelési költség, mivégből minden tevékenységet elemeire bont és mindenre a leggazdaságosabb időt és módszert megállapítja, A munkások részére napról napra pontosan megállapított munkapenzumot jelöl ki, amihez pontos időfelvételek szükségesek; de hogy a munkás a feladatot elvégezhesse, megfelelő munkafeltételeket kell részére biztosítani, ami a specializálás, standardizálás és szakértő művezetők által való ellenőrzés és a munkás támogatása által történik; végül a munkás díjazása olyan legyen, hogy ha a standardot megüti, jutalmat kapjon, ha alatta marad, úgy büntetést (jelentékenyebb kereseti összeg elvesztése által). A mai gyáripari rendszer általában a katonai alapon van szervezve, ezzel szemben *Taylor* a funkciórendszer ajánlja. Specializálni kell az egész szellemi munkát. Ahogyan régebben a gyári szerkesztési munkát a tervező irodába tették át, a fejlődés irányzata megkívánja, hogy az üzemvezetés adminisztratív munkája is a műhelyből, a túlterhelt művezetőktől, külön munkairodába centralizáltassék. A műhelybe 4-féle művezető, és pedig: előkészítő-beállító, sebességmérő, etlenőrző-munkagáló és gépfelügyelő, k munkairodába 4 tisztviselő: munkamenetrend-készítő, instrukció-kártya-készítő, időfelvevő és időellenőrző, végül a diszciplinárius kerül. A legszükségesebb adminisztratív segédeszközök: a nyárfa si menetrend, instrnkciókártya, szerszámjegyzék, időkártya. Az összes munkálatoknak a munkairodából való irányítása és ellenőrzése, tehát az összes szellemi munkáknak és az egész adminisztrációnak a műhelyből az irodába való centralizálása, a *Taylor* rendszer egyik főjellemonása. E rendszer igen sok részlete már különböző gyárakban régóta gyakorlatban van, azonban így egységgé összefoglalva csak *Taylor* óta ismerünk.

Összehasonlítva a mai gyári szervezettel, mely általában 3 részre a kereskedelmi és technikai irodára, valamint az üzemre van tagolva, melynél a szervezetből folyólag a kereskedelmi iroda a gyár összes tevékenységét minden részletében ellenőrzi, *Taylor* a gyári üzem centrumába a munkairodát helyezi, melyben az összes adminisztratív irányító és ellenőrző munkálatok egyesítettek. Ismerteti a munkairoda szervezetét, a munkairodai, valamint a műhelyi speciális alkalmazói-

tak tevékenységét és a működés lebonyolítására szolgáló nyomtatványokat. A Taylor-féle üzemvezetés főbb sajátosságai minden egyes munkadarabnak a vasúti *menetrendekéhez* hasonló pontos irányítása, az időfelvételek alapján megszerkesztett részletes *instrukciókártyák*, a *géptábla*, mely a műhely összes gépei igénybevételének pontos és áttekinthető ellenőrzésére szolgál, a részletes *szerszámjegyzék*, az *anyagraktárnak* a pénzkezeléshez hasonló, pénztári könyvekben való elkönyvelése, a munkairányításnak megfelelően az összes idő, *munkabér-* és *anyagköltségeknek* kronologikus sorrendben való részletes elkönyvelése, a műhelyi belső szállítási munkáknak centralizálása, minden alkalmazott tevékenységének részletes instrukciófüzetekbe való összefoglalása, a minden egyes munkára fordított időmennyiségeknek pontos időfelvételekkel való megállapítása, a műhelyben pedig a munkának a specializált művezetők segítségével való pontos irányítása, s ezzel gyári munkások nevelése. Fejetegeti továbbá a Taylor rendszer ellen tehető ellenvetéseket, melyek szerint e rendszer túlságosan bonyolult, komplikált és drága, úgy hogy az üzemvezetőtől egészen speciális szervezői képességeket kíván. Általában tényleg inkább csak a tömeggyártású üzemeknél ajánlatos, mert a speciális gyártásnál a komplikált előtanulmányok, valamint az üzem bonyolultsága az organizáció tökéletesítésének a munka produktivitás fokozására gyakorolt előnyeit meghaladja. Modernül vezetett gyárak ma is a Taylor-féle üzemvezetési filozófiák értelmében dolgoznak, és tulajdonképpen ez a fontos, nem pedig az, vajjon a részletmunkákat teljesen a rendszer értelmében végzi-e, tehát, hogy milyen nyomtatványokat stb. használ. Egyes részletei azonban, mint például a munkásoknak prémium vagy bonus rendszerrel való ösztönzése, a munkások individuális kezelése, a gondos munkásképzés, a művezetői funkciók specializálása és technológiailag kitűnően képzett művezetők beállítása, a munka menetrendezése, az akkordárak megállapítása végett pontos időtanulmányok felvétele, az anyagraktárnak kartotéklapok szerint való kezelése stb. stb. önállóan is bármely gyárba bevezethető és haszonnal alkalmazható. A Taylor-féle üzemvezetésnél az üzemvezetéshez szükséges technikai, kereskedelmi és adminisztratív tudáson kívül a munkáskérdés helyes kezelése végett fejlett pszichológiai érzék is szükséges, s előadó röviden kitér az amerikaiak ama kísérleteire, melyek a munkás és a tömegpszichológia vizsgálatából a gyári munkáskérdés megoldására hasznos eredményekkel jártak. A Taylor rendszer megindítója volt az Amerikában alig 3 éves múlt után a közvélemény egész érdeklődését magára irányító *efficiency movementnek*, mely a gyári üzem fokozottabb hasznosítására az üzemi kérdések tudományos jellegű tanulmányozásával törekszik. Noha Taylor rendszere gyöngébb fejlettségű iparálamokban nem igen alkalmazható, s inkább a standardizált tömeggyártással és nagy munkáspiacokkal rendelkező magas fejlettségű országok viszonyaira való, már azzal is, hogy Taylor munkálkodása folytán a közfigyelem és érdeklődés az üzemvezetési kérdések tanulmányozására irányított, Taylor oly érdemes munkát végzett, hogy megérdemli, hogy ezt az egész mozgalmat az ő nevével jelöljék.

Szabó Ervin hivatkozik azokra a kísérletekre, amelyeket a *Taylori üzemszervezési elvek némelyikével a Fővárosi Könyvtárban tett*. Hogy ezek nem sikerültek, bár amerikai könyvtárak éppen úgy elfogadják és alkalmazzák, mint ipari vagy kereskedelmi üzemek, mutatja, hogy valamely lényeges különbség van a mi Asszonyaink és az amerikaiak közt. Nem-reproduktív

üzemeknél a legfontosabb különbség az, hogy minálunk a hivatali állások iskolai képzéséhez, az előhaldás szolgálati időhöz van kötve, tehát a taylorism alapelve, a first class man kiválasztása lehetetlen. Ugyancsak van különbség gazdasági szervezetünk tekintetében is, de ez nem elvi (szabad verseny), hanem fejlődési. Amerikában az objektív termelő erő, a gép, alkalmazhatósága területén mindenütt kiszorította a munkaerőt, a gyárak a gép legteljesebb kihasználása határáig elmentek s így a rentabilitás fokozását most már a munkaerő racionálisabb kihasználása útján kell keresniük. A munkaerő *racionális* kihasználásának tudományos elmélete, lehet mondani: a munkaerő tudománya. Taylor rendszere. Leglényegesebb alapelvei: a tudományos időstudium, a funkcionális szervezet és a magas bér foglalják össze azokat a leglényegesebb feltételeket, amelyek a munkateljesítménynek 100-400 %-kal való fokozását lehetővé teszik.

Az előadó ezután azt vizsgálja és példákkal illusztrálja, mik minálunk a munkaerő tudományának és alkalmazásának gazdasági és lelki akadályai. Emberanyagunk biológiai tulajdonságai nem kevésbé jók, mint a taylorismus elvei szerint dolgozó egyéb bevándorolt munkásokéi Amerikában. Magasabb bérek fizetésének sincs semmi racionális akadálya. A munkabér általában kisebb részét teszi a termelő költségeknek, mint a bérharcokban elhitetni szeretnék, minálunk meg éppen a nagy gyárak privilegizált helyzete folytán (állami szállítások, szubvenciók t. eff.) a profitnak is kisebb részét teszik, mint ott, ahol a szabad verseny érvényesül. A munkaidő leszállítása sem tette nagy gyárainkat sehol versenyképtelenné a hosszabb munkaidővel dolgozó vállalatokkal szemben. Hogy mindezek mégis csak igen alacsony fokon és körben valósulnak meg, lényeges üzemtechnikai előfeltételektől fosztja meg a magyar ipart: a) A munkaerő olcsósága folytán a gépiüzem még nem hatolt be mindenhová, b) Nagy fogyasztó piac híján a tömeggyártás kisterjedelmű, tehát kevésbé lehetséges a normalizálás és standardizálás. c) A munkamegosztás fejletlen, d) A munkásfluktuáció igen nagy: nem lehet és nem is érdemes a munkást kitanítani.

Hiányoznak tehát azok az *üzemszervezési* előfeltételek, amelyek Amerikában *szükségessé* teszik az újabb fejlődést. Nem lehet meg az érzék a munkaerő tökéletes kihasználásának azon *objektív* és nélkülözhetetlen feltételei iránt, amelyek megállapítása a taylorismus sarkköve.

Taylor rendszerének leglényegesebb része az ő – pszichofiziológiai kutatásai. Hogyan kell elosztani a munkaszüneteket, hogy a munka a legkevesebb fáradtságmérget fejlessze a szervezetben, a munkaidőt, a mozgató teher terjedeleme- és súlyegységet stb. stb. – olyan kérdések, amelyek figyelembe vétele nélkül hozzá sem lehet fogni a dologhoz. Fölsorolja az előadó Gilbreth nyomán azokat a *változókat*, amelyek a *munkás* megválasztásában, és azokat, amelyek a *környezet* alakításában számba kell hogy véteessenek, ha a munkateljesítés optimumát akarjuk biztosítani. „Éppen ezek a környezeti előfeltételek minálunk (egy-két gyár kivételével) majdnem teljesen hiányoznak. Már pedig ezek a fontosabbak és elsődlegesek. Mert a környezet könnyebben változtatható meg, mint a személyi tulajdonságok. És a Ganz-gyári kísérletben sem látjuk nyomát, hogy erre gondoltak volna.

Ezért minálunk a legelső előfeltétel: a környezeti viszonyok megváltoztatása. A feudális csökevények (formai képzés, privilégiumok stb.) kiirtása, a munkás standardjának emelése s mindehhez azok a de-

mokratikus intézmények, amelyek a legjobbak kiválogatódását megkönnyítik. Ebben a liberális rendben egyúttal kiküszöbölődnek majd a szabad versenyben azok az *unfair* munkáltatók is, akik tovább is ragaszkodnak irracionális üzemszervezetükhöz (Meisterwirtschaft, katonai szervezet, alacsony bér, hosszú munkaidő, egészségtelen műhely stb.)

S így, bármily paradoxnak hangozzék is: minálunk is a munkaerő tökéletesebb kihasználása akkor lesz lehetséges, amikor majd emberségesebben bánnak a munkással; emberségesen pedig akkor bánnak vele, ha nem embernek tekintik, hanem gépnek, amelynek tökéletes funkcionálásához bizonyos objektív föltételek biztosítása teljességgel nélkülözhetem. Vagyis: racionális üzemszervezet lehetetlen racionális életszervezet nélkül.

„**Háború és kapitalizmus**” a címe Werner Sombart most megjelent könyvének, amely úgy szerkőjénél, mint témájánál fogva nagy érdeklődésre fog mindenütt találni. Sombart műve a modern hadseregek keletkezésével, a hadseregek fenntartásával, fegyverzetével, élelmiszerral és ruhával, ellátásával és a hajó építésével foglalkozik, különös tekintettel arra a kölcsönhatásra, amely a militarizmus és a kapitalizmus között mutatkozik.

Lapunk egy másik helyén rövidített fordításban adjuk olvasóinknak a Krieg und Kapitalizmus egyik legérdekesebb fejezetét, „**A hadsereg élelmészésének közgazdasági jelentősége**” címen.

A **magyar kartelleket** ismerteti Varga Jenő ily című érdekes könyve. A szerző részletesen foglalkozik a főbb (szén-, vas-, téglá-, puhafa-, cukor-, malom-, sör és szesz-, petróleum-, műtrágya- stb.) kartellel és megállapítja, hogy Magyarországon a szabad verseny teljesen megszűnt. Tulajdonképpen nem is azt kellene megírni, hogy melyik termelési ágban van kartell, hanem, hogy melyikben nincsen. Ez jórészt annak a vezető és irányító szerepnek tudható be, amelyet a nagybankok egész gazdasági életünkben játszanak. Ha egy ily nagybank több malom, cukorgyár vagy szénbánya részvényeinek nagy részével rendelkezik, nem áll érdekében, hogy a vállalatok közt versengés fejlődjék és az erősebb a gyengébbet tönkretegy. Neki éppen ellenkezőleg az fog az érdekében állani, hogy mindegyik vállalat nagy jövedelmet hajtson. Ezért kényszeríti gyakran a vállalatot, hogy saját kárára lépjen be a kartellbe. Mi a kartellek hatása a nemzeti jövedelem eloszlására? Az orozslánrészt a jövedelemből a nagytőkéseknek juttatják. Azonkívül áremelkedést idéznek elő, és továbbá lehetővé teszik, hogy a kartellekben tömörülő vállalkozók egyöntetűen lépjenek fel a munkások bér javítási törekvéseivel szemben, így egyszerre két oldalról is leszorítják a munkások életstandartját.

A magyar állam amely maga is a kartellek szolgálatában áll, nem tesz semmit sem ellenük. Ezt részben hatalmas politikai érdekköröknek köszönhetik. Egyik bank, amely számos kartellt tart hatalmában, 22 országgyűlési képviselőnek és 10 főrendiházi tagnak juttat a vállalatai révén közvetlenül jövedelmet. De ha az állami szervekben meg is volna a hiányzó jóakarát, a mai társadalmi erőviszonyok mellett még sem tudnának sokra menni a kartellek ellen.

Nemzeti népbiztosítás. Möller állami miniszter elnöklete alatt Berlinben egy konferencia

foglalkozott a nemzeti (általános) népbiztosítás kérdésével. A miniszter megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy az általános biztosításnak kell a mai népboldogító szociáldemokrácia helyébe lépnie. Dr. Kapp titkos főkormánytanácsos, körvonalazta az általános biztosítás alapjait. Egy olyan gazdasági közintézményt kell teremteni, melynek politikai előítéletei nincsenek s amely jövedelem nélkül dolgozik. Meg kell szerezni a munkaadó- és a munkásegysületek, a közcélú gazdasági és nyilvános testületek közreműködését. Különösen a szakszervezeteknek és bizla mi férfiaknak kell az akvizíció és az inkasszálas munkáit végezniök. A népbiztosítás gerince az életbiztosítás volna. A tartaléktőkét a munkásság letelepedését munkaházak értékesítését családi otthonok létesítését stb. szolgáló intézményekre használnák föl. Az értekezleten hosszabb vita fejlődött ki a felöl, hogy a biztosítás állami vagy magánbiztosítás legyen-e? Végül egy munkabizottságot küldtek ki, amely szervezetébe belevonni törekszik az összes érdekelteket és azután programmát dolgoz ki, (Magyar Ipar.)

Alkalmazottak részesedése a vállalatok nyereségében. L u k á c s Jenő gyáros, előadást tartott a Magyar Kereskedelmi Csarnok helyiségében. Előadó utal a folyton megújuló és immár akuttá váló válságra, amely hosszabb idő óta megnehezíti az alkalmazottak és munkások megélhetési viszonyait. Rámutat arra, hogy a vállalkozó kereseti viszonya a kartellek trösztök okozta anyagdrágaság, a nagyobb bér, közteher folytán erősen megcsappant. A rossz megélhetési viszonyok miatt elfásult s közömbös munkaerő munkakedvét annyira éleszteni, érdeklődését a vállalat sorsa iránt fölkelteni s intenzivebb, körültekintőbb munkálkodásra bírni tartja szükségesnek, amire legalkalmasabb eszköznek véli az alkalmazottaknak méltányos részeseltesését a vállalat jövedelmében. Az előadást a nagyszámban megjelentek tetszéssel fogadták.

Az albánkérdésről sok érdekes adatot találunk Otto Bauer „Der Balkankrieg und die deutsche Weltolitik” című nemrég megjelent munkájában (A Vorwärts könyvkereskedés kiadása, Berlin). Míg Macedóniában a polgári jogrend fegyverei rombolják le a feudalizmust, az albán hegyek között még csak az ősi törzsi és az újkori állami szervezet között folyik a küzdelem és a lakosság társadalmi szervezete jobban hasonlít Tacitus germánjainak társadalmi szervezetéhez, mint a modern kapitalista államokéihoz.

Az albán állattenyésztő nép. A földművelés egészen kezdetleges. A piac részére nem termelnek. A pénz igen ritka Albániában; a kamatláb 40-60 százalék. Az osztálytagozódás fejletlen; akinek 500 juha van, gazdag ember számba megy. A hegyi lakosság megőrizte régi törzsi szervezetét. A törzsek exogamok. Nincsenek bíróságok, melyek a személyes vagyónbiztonságról gondoskodnának; ehelyett a vérbosszú dívik. Ha egy albánt megölnek, a meggyilkolt legközelebbi férfirokona köteles a gyilkost vagy egy rokonát megölni. A bosszú művét gyakran nemcsak egy emberen hajtják végre, és a vérbosszú gyakran egész törzsek véres küzdelmévé fajul. Ezek főképen a modern lőfegyverek elterjedése óta váltak pusztítóakká. Egy magyar kutató adatai szerint a malisszor férfiak 19 százaléka hal meg erőszakos úton. A nők rabszolgasarban élnek. A völegény megveszi a menyasszonyt (ára 1000 usque 3000 piaster; 1 piaster = 22 fillér). Többnejű-

ség még a katolikus albánok között is előfordul. Törökország: sokáig nem tett kísérletet a vad hegyi-törzsek leigázására. A malisszorok nem fizettek adót és nem türtek meg országukban török sereget, hatóságokat és bíróságokat. Nem a török jog, hanem a régi szokásjog az uralkodó. Abdul Hamid békében hagyta az albánokat és jószemmel nézte a szerb parasztok között véghezvitt pusztításait. A török forradalom idején az albánok az ifjútörökök szövetségesei voltak. „De a barátság nem tartott sokáig. Az ifjútörökök Törökországot modern kapitalista, állammá akarták átalakítani és így nem tűrheték el, hogy az állam területének nagy részében ne tartsák meg a törvényeket, ne fizessenek adót, a vérbosszút gyakorolják, etc. Az ifjú-törökök, akik Macedóniában a polgári forradalommal szemben a feudálizmust, a társadalmi reakciót képviselték, Albániában a barbár törzsi partikularizmussal szemben a kapitalista állami egység, a társadalmi haladás zászlóvivői voltak. Ismeretes, hogy nem tudtak eredményt elérni. Az albánok szeparatista törekvései erősebbnek bizonyultak az államhatalomnál.

Tudvalevő, hogy a monarchia és Olaszország egyaránt meg szeretné kaparintani Albániát. E célból befováruk megerősítésére törekszenek. Ausztria-Magyarország a katolikus albánok protektora és főleg a kath. klérust veszi igénybe. Északalbania kath. lelkészei az Ausztriától fentartott szkutarii szemináriumban nyerik kiképzésüket és Salzburgban és Villachban fejezik be tanulmányaikat. Minden kath. pap 600 Ft-át kap évente Ausztriától. (Albániában ez igen nagy összeg.) Ausztria népiskolákat is tart fenn. A kath. klérus erős propagandát csinál Ausztria mellett.

De az olaszok is tartanak fenn iskolákat; tanítók világi emberek; az iskolákat főleg nem katolikus albánok látogatják, a Skutari-fő hajóforgalma és az Antivari-Virparazi vasút olasz kézben van; Skutariban van egy olasz bank; a déli kikötőkben az olasz tőke az uralkodó.

Egy belső küzdelemtől meggyengült a utonóm Albánia, hol osztrák hol olasz befolyás alatt állana, és könnyen veszélyessé válhatnék a két állam békéjére.

A Munkanélküliség Elleni Küzdelem Magyarországi Egyesülete (elnök Földes Béla titkár; Ferenczi Imre dr.) legutolsó választmányi ülésén kimondotta, hogy közleményeit csak francia nyelven bocsájta közre, kivételt csak dr. Ferenczi Imre tanárnálval tesz, amelyet minden európai nyelvre lefordított, hogy a fiatal tudós művét az európai közönség is megismerhesse. Az egyesület negyedévi folvoíratot is ad ki, melynek első száma most jelent meg, a tartalommutató szerint 818 oldalon (belül 40 oldal). Az első cikket az egyesület törekvő titkára írta „Törekvéseink” cím alatt. A súlyos füzetbe írtak még Bud János és Somogyi Manó.

Nemzetközi kölcsönösség: a szegénygondozásban. Ez év novemberének közepe óta húsz állam küldöttei tanácskoznak Parisban a fölött, miképen lehetne minden országban egyenlő gondozást biztosítani a külföldi szegények számára. A probléma megoldása nagy nehézségbe ütközik, mert a kivándorlás és bevándorlás rendkívül aránytalan méreteket mutat föl az egyes államokban. Franciaországban mégegyszer annyi külföldi van, mint ahány francia van más országokban. Ez okból Franciaország azt a propozíciót tette, hogy térítse meg minden állam a másíknak a szegényei gondozására fordított

összegeket. Ebbe azonban a többi államok nem akarnak belemenni, mert nagyon nehéz ellenőrizni az ilyen külföldön történő szegényellátást, Franciaország pedig éppen nevezetes arról, hogy sok olyan haszontalan kiadás történik szegényügyének igazgatásában, amelynek a szegények semmi hasznát nem veszik. A kongresszus valószínűleg egy vegyes rendszert fog elfogadni, amely szerint a külföldi állam csak bizonyos hosszabb ideig tartó szegényellátást térít meg az ellátó államnak. Valószínű azonban, hogy a határon val kitoloncolást se fogják teljesen megszüntetni.

Mind egyért. Emlékezünk még arra a nagy budapesti vasmunkás sztrájkra, a m elv azért tört ki, mert egy munkást valamelyik gyár elbocsátott. Hasonló eset történt most Angliában, ahol a North-eastern Railway vasúttársaság egy Knox nevű mozdonyvezetőt elmozdított a mozdonyvezetéstől részség miatt. Knox munkástársai ezt az intézkedést igazságtalannak tartották, mert szerintük, ha Knox részsége nem szolgálatban, hanem azonkívül történt, amihez a társaságnak semmi köze nincs. Ezért Knoxnak a mozdonyvezetői szolgálatba való visszahelyezését követelték és amikor a társaság ennek nem tett eleget, sztrájkba léptek. A sztrájk rohamosan terjedt, úgy, hogy forrponján. több mint 1.0.000 alkalmazott vett, részt benne és a vasúti forgalom korlátolt méretekben is csak a legnagyobb nehézséggel lebonyolítható. Hat napi sztrájk után a társaság visszaállította Knoxot előbbi szolgálatába, mert egy e célra kiküldött vizsgálóbizottság megállapította, hogy nem is volt részeg. A munkások így célt értek a sztrájkkal, amely több mint 1.0.000 embernek hat napi fizetésébe került és olyan összeget reprezentál, amelyből Knoxot még angol fogalmak szerint is dúsgazdag emberré lehetett volna tenni. Így megmaradt szegény vonatvezetőnek és tízezer munkatársa elvesztette hat napi fizetését, de győzött az az igen becses elv, hogy igazságtalanságot óriási áldozatok árán is hajlandók” a „North Eastern Railway munkásai megakadályozni. A jogrendnek ez óriási erejű biztosítási téka.

Az angol iparfelügyelet egy éve tükröződik vissza abból a terjedelmes jelentésből, amely nemrégiben került nyilvánosságra az ismert kék-könyv formájában. Mindössze 298.243 üzem volt Angolországban 1911-ben az iparfelügyelet alatt, 2444-gyel több, mint az előző évben, Ebből 114.442 gyárüzem és 178.801 műhely. Ezekben az üzemekben foglalkoztatott személyek számát utoljára 1907-ben írták össze, amikor 5.1. millió volt, közötté 1.8 millió nő. Az iparfelügyelőség megvizsgált 1911-ben 246.018 üzemet, közöttük 61.576-ot egynél többször. A feljelentések egész tömege érkezett az év folyamán a felügyelőséghez, különösen annak női tagjaihoz, és pedig legnagyobbbrészt alapos följelentések. A bejelentett balesetek száma 148.945, ami 1907 óta 19.8% emelkedést jelent, amit a jelentés azzal magyaráz, hogy sem a munkaadók nincsenek eléggé tudatában munkásaik testi épségeért, egészségeért és életéért való felelősségüknek, sem a munkások nincsenek kellőképp kioktatva foglalkozásuk veszedelmei felől. A csekély sérülésekből eredő vérmérgezőések gyakoriságának éppen úgy meg kellene szűnnie, mint-hogy visszafejlődött a tudóvész megbetegedések száma a fertőzés tárgyában való kioktatás folytán. Külön jelentés foglalkozik az ipari mérgezősekről, amelyre nézve tavaly új rendszabályok léptek életbe. Úgyszintén a port fejlesztő üzemekről

is külön emlékezik meg a jelentés, hogy a cementiparban a por nem annyira veszélyes, mint általában fölteszik. Nagyon beható az orvosi iparfelügyeletről szóló jelentés is, amelyben különböző hivatásbetegségek okai és előfordulás módjai táblázatokban is fel vannak tüntetve. Sajátságos, hogy az orvosok a fejlődésben visszamaradt gyermekeknek az iparban való foglalkozását ajánlották igen gyakran, és pedig abból az okból, mert csak a saját kereset juttathatja az ilyen gyermeket a szükséges jobb táplálkozáshoz. A teljes munkanap ellen sincs az orvosoknak aggályuk szemben a törvényes félnapos munkaszakokkal és így nem lehet csodálni, hogy a gyermekmunka tervezett további megszorítása nem ment keresztül a parlamentben. Az egészségügyi felügyelet különben nem csak ebben a kérdésben, hanem egyéb kérdésekben is, mint pl. az otthon-munka tárgyában, más nézetet van, mint az általános iparfelügyelet.

Az élelmiszerek árának nagy emelkedését konstataják azok a hivatalos felvételek, amelyeket 1890 óta az amerikai kormány 15 fontosabb élelmiszcikk detail-áráról eszközöl. Ha e 15 cikk egységárát az 1890/1899-iki időközre 100-nak vesszük, úgy az idén májusban ez az indexszám 154.6 volt: a legmagasabb mindeddig kimutatott indexszám között. Legnagyobb volt az emelkedés a friss húsban, amely 18.5 percenttel drágább, mint egy évvel ezelőtt. A burgonya ára 1890/1899 óta több mint a kétszeresére emelkedett. A cukornál az emelkedés 8.5, a tojásnál 26.1, tejnél 32.9, vaj 33.3, búzaliszt 39.3. Úgy látszik, hogy nincsen olyan állam a földkerekségen, amely mentes volna az általános drágulás alól.

A szociális biztosítás terheiről tartott felolvasást dr. Schweighoffer, a Zentralverband Deutscher Industrieller ügyvezetője. Kimutatta, hogy a németországi szociális biztosítás terhe 1906-ban 750 millió márka volt, 1909-ben 900 millió és a Keichsversicherungssordnung szerint jövőre 1 milliárd márkánál több lesz, az alkalmazottak biztosításával pedig 1400 millió márkára fog emelkedni, ami 4 millió márka napi kiadást jelent. Dr. Schweighoffer ezekkel az adatokkal azt akarta plauzibilissé tenni, hogy a szociális megterhelés tekintetében Németország elérkezett a netovább határvonalához.

Könyv a munkaközvetítésről. Entwicklung und gegenwertiger Stand der Arbeitsvermittlung im In- und Ausland címen dr. Emil Heinrich Mayer tollából terjedelmes tanulmány jelent meg Ernst Seibel hannoveri cég kiadásában. A szerző kimerítően tárgyalja az egész gazdasági életre nézve oly nagyfontosságú kérdést és oda konkludál, hogy bár jóléti, közhasznú, szervezeti, paritásos és iparszerűleg folytatott közvetítők működnek, mégis a munkaszerződéseknél csak alig egyharmada jön létre közvetítés útján. Németországban évente 6-7 millió ember még mindég újsághirdetés és személyes utánjárás után jut alkalmazásba, ami nagy idő- és pénzpcsékolást jelent. Más országokban is olyan irányú a fejlődés, mint Németországban, mindenütt a centralizáció felé törekzenek, de mindenütt kevés történt még ennek a megvalósítása irányában. Csak a kis Luxemburg valósította meg ezt az ideát teljes mértékben, amennyiben a közvetítés teljes egészében a postához van kapcsolva. Ilyesmi azonban nagyobb államokban lehetetlenség. A fejlődés mindenesetre az egység felé történik e téren is, sőt a szerző is föl-

veti már azt az eszmét, amely felcsendült már a zürichi kongresszuson is, t. i. a nemzetközi munkaközvetítés eszméjét. Ennek a megvalósítása azonban annyi előfeltételtől függ, hogy egyelőre igazán semmi egyéb nincsen meg hozzá, mint maga az idea.

Tíz millió háromszáztizenkilenezeröttszáz napot veszítettek az angol munkások, illetőleg az angol gazdasági élet 1911-ben a sztrájkok következtében. Ezt mutatja ki a Board of Trade egyik legutóbbi jelentése. Mozgalmak tekintetében nagyon is gazdag volt az 1911-iki év. Összesen alig valamivel kevesebb, mint egy millió munkás volt érdekelve ezekben a mozgalmakban, ami a legmagasabb szám az 1893-1911-iki periódusban. A legnagyobb tényezőket adják ehhez az összeghez a matrózok s dockmunkások, továbbá a lancashire-i szövőmunkások sztrájkja. Az összes sztrájkok 46%-ánál szerepelt a bér a sztrájk okául. Egyik angol napilap kimutatja, hogy ennek a millió embernek a sztrájkja és több mint tíz millió munkanapvesztése nem tesz ki többet, mint egyetlenegy ünnepnap megünneplése.

Jutalom a gyermekért. A fiatal Ausztráliai Egyesült-Államoknak nagy gondot okoz a népesség lassú szaporodása. Ausztrália alig valamivel kisebb, mint Európa, ennek dacára nincsen annyi lakója, mint pl. Svédországnak. Mindössze 4½ millió. A kormány és a társadalom érzi, hogy ha ez a stagnálás így fog tovább tartani, nem lesz lehetséges útját állani a sárgák és malájai inváziójának, az ausztráliai társadalom legrettegettebb rémének. Ezért hogy a születések számát szaporítsák, most törvénybe iktatták, hogy minden anya, aki életképes gyermeket hoz a világra, minden gyermek után 5 font sterlinget kap jutalmul. Elég nagy összeg ahhoz, hogy óriási teher legyen a kis állam budgetjében és nagyon is kicsike ahhoz, hogy normális megélhetési viszonyok között élő népességgel szemben abszolúte hatástalan legyen.

Régi, jöhírnevű kereskedők sarjai restellik apjuk üzletét folytatni, hanem mindenáron politikai karriert akarnak csinálni, mondotta Farkas Pál a költségvetés tárgyalásánál. Amely kijelentés hangos kacaját keltett a parlamentben, a szónok is nevetett, de hogy vette észre, hogy fabula de te narratur, a társaság rajta mulat. Konstataljuk különben, hogy a fiatal honatya szónoklata ezúttal is telve volt apró föllentésekkel. Nem igaz, hogy a társadalomtudományok szabad Iskolájában a halál szociológiájáról tartottak előadást, és fogadjunk, hogy az a fogaskerekű vasúti diskurziis is az ő szegényes fantáziájában született meg. A parlament röhögött – hiszen mást sem tudnak, mint röhögni – hogyan is tarthat valaki előadást a halál szociológiájáról. Áruljuk el nekik, hogy Spencer is irt a halál szociológiájáról. Ward is irt, majd majd minden szociológus irt, mert a halál kapcsolata a vallással, és ennek révén a szociális berendezésekkel olyan nagy, hogy minden intézményre rányomta bélyegét. Farkas Pál azonban, a „jeles történész” – ahogy a Singer és Wolfner cég adós kritikussai irták róla – ezt nem tudja. Ezek dacára és ezek után bátran állítjuk, hogy a halál szociológiája címmel előadás a Társadalomtudományi Társaságban nem volt még. Farkas Pál úr tehát megint föllentett, az eszme azonban nem rossz és az érdekes témát a Társadalomtudományi Társaság figyelmébe ajánljuk.

Magyar iparpolitika. S z t e r é n y i József, a „Freie Vereinigung für staatswissenschaftliche Fortbildung” felkérésére előadást tartott Bécsben a magyar iparpolitikáról. A magyar iparpolitika Szerényi szerint négy részre tagozódik: a háziipar fejlesztése, a kisipari akcióra, a szó szoros értelmében vett iparfejlesztésre és a szociális törvényhozás-

ra. Ezek az elemek a magyar iparpolitikában 1867 óta mind meg vannak, de természetesen a különböző periódusokban különböző mértékben jutnak kifejezésre.

A háziipar fejlesztésének szükségét kellően indokolja az ország agrikulturnális jellege, melynek következtében a lakosság széles rétegei a tél folyamán úgyszólván foglalkozás nélkül maradnak. Foglalkoztatásuk és a termelés értékesítésének biztosítása az állami támogatással vezetett háziipari akció feladata. Ez az akció két irányban halad. Ahol a művészi irányú háziipar fejlesztésének alapfeltételei meg vannak, a súly erre fektetendő, ahol hiányoznak, ott a tömegtermelésre dolgozó háziipar, kosárfonás, gyékénykészítés, harisnyakötés stb., különböző ágai honosítandók meg.

A kisipari akció más körülményekben találja az indokolását. Az önálló kisiparososztály megtartása fontos szociális érdeke minden országnak és ezt az osztályt nem szabad az egyre növekvő kapitalizmus zsákmányául odadobni, annál kevésbé, mert Magyarország körülbelül 5 milliárdra rugó ipari termelésének igen jelentős részét, 1.2-1.3 milliárdot a kisipar szolgáltatja.

A szó szoros értelmében vett iparfejlesztés, amelynek legfontosabb jelenségei új gyárak alapítása és meglévő vállalatok kibővítése az állam támogatásának igénybevételével szintén a speciális magyar viszonyokban leli magyarázatát. A kívándorlás rettenetes emelkedése a magyar állam terheinek óriási növekedése, a kereskedelmi mérleg fenyegető passzivitásának elhárítása parancsolja, hogy az állam segítőtleg működjék közre új kereseti alkalmak teremtésében, amelyek egyúttal az adózás számára is új anyagot szolgáltatnak. És az eredmények azt mutatják, hogy az iparfejlesztési politika, amelyhez a kivitelfejlesztés is járul sikeres volt. Az iparfejlesztésre fordított költségek, a kezdet balfogásaitól eltekintve, sokszorosan megtérülnek és az új iparok egyike erősségét szolgáltatják a magyar állam gazdasági életének.

A szociális törvényhozást, amely az iparokra a legtöbb esetben megterhelést jelent, sohan nem szokták az új iparpolitika körébe sorozni. Ide sorozásának jogosultságát megadja azonban az a körülmény, hogy a munkás sorsának biztosítása és javítása egyben munkaképességének növelését is jelenti, szóval visszahat az iparra és az ipar fejlődésére. A két óráig tartó rendkívül érdekes előadást a nagy számban megjelent hallgatóság élénk tetszéssel fogadta.

Franciaország „elnéptelenedésében” úgy látszik egy kis szünet állott be. A tavalyi szomorú népszaporodási eredményekhez képest ez év első felében meglehetősen javulás mutatkozott. A Journal officiel november 14-iki száma közli a franciaországi népmozgalmi statisztikának erre az időszakra vonatkozó adatait. Azt olvassuk, hogy 1912 első felében a születések száma a halálozások számát 14172-vel múlta felül, ami magában véve mindenesetre igen kis szám, ha tekintetbe vesszük, hogy a Rajnán-túli szomszéd birodalmában több, mint 400.000 volt ugyanebben az időben a születési többlet, de viszont haladás a franciaországi múlt évi eredményekhez képest, amikor e periódusban a születések száma 18279-el kevesebb volt, mint a halálozásoké! – Minek köszönhető az ideai javulás. Érdekes, hogy

nem a születési arányszám emelkedésének. A születések száma az idén is csökkent. A múlt év első felében ugyanis 385.999 ember született, ez év első felében pedig csak 378.807. Hogy idén a mérleg mindennek ellenére is kedvezőbben alakult, az annak a körülménynek köszönhető, hogy a halálozások száma még sokkal erősebben csökkent mint a születéseké, 1911 első felében ugyanis 404.278 ember halt meg Franciaországban, 1912 első felében már csak 364.636. Ez az eredmény elsősorban a népjólét emelkedésének és az egészségügyi viszonyok javulásának köszönhető. Jó lenne, ha a mi agráriusaink, akik a haza érdekében egyaránt ellenségei az egyke-rendszernek és a magas munkabéreknek, megszívlelnék egy kissé hogy a népszaporodásnak nemcsak a születések emelkedése, hanem a halálozások csökkenése is igen fontos tényezője. Az elnéptelenedési tendencia Franciaország nagy részében még az idén is észlelhető volt. N e g y v e n m e g y e b e n haladta túl a halálozások száma a születéseket, vagyis a departementoknak majdnem a felében. Érdekes, hogy a legjobb és legrosszabb eredményeket, többnyire állandóan bizonyos megyék nyújtják. Különösen jól viselte magát Finistère, Morbihan, Pas de Calais és Vord, vagyis főleg az északi départementek, viszont Haute-Garonne, Gers, Gironde etc., ezúttal sem voltak hajlandók gyarapodni.

Munkásbiztosítás.

Rovatvezető: **dr. Halász Frigyes,**
Országos munkás betegsegélyező- és balesetbiztosító-pénztár
s. titkára.

Az Országos Pénztár 1911. évi jelentése.

Az Országos Pénztár igazgatósága elkészült évi jelentésével, melylyel az 1911. évben kifejtett működéséről s a pénztár 1911. évi helyzetéről számol be a januárban tartandó közgyűlésnek. A jelentée kizárólag az 1911. évben történtek ismertetésére szorítkozik és mellőzi mindazt, ami az 1912. évben történt. Szerkezetileg az összes közlemények a T. 100. §-ában található pontok sorrendjében vannak elhelyezve, a mi áttekinthetővé teszi a jelentést és megkönnyíti annak ellenőrzését, hogy az, O. P. a törvényben meghatározott céljai és feladatai körében minő és mily eredményű működés fejt ki. Az áttekinthetőséghez hozzájárul az is, hogy a jelentés sokkal kisebb terjedelmű, mint az eddigiek, a mit az tett lehetővé, hogy az érdekeltség immár ismeri az intézmény alapstrukturáját és így az többé beható tárgyalást nem igényel, de egyúttal az is, hogy az alapvető szervezési munkák elvégeztével immár évről-évre csak a fejlesztés új momentumairól kell a közgyűlésnek beszámolni.

Minthogy mi az egész év folyamán állandóan közöltük az Országos Pénztár életében előforduló fontosabb eseményeket, felmentve érezzük magunkat az alól, hogy e helyütt az évi jelentés nyomán az 1911. év történetét ismertessük. E helyett azonban a következőkben közölni kívánjuk az Országos Pénztárra vonatkozó 1911. évi azon vagyoni és statisztikai eredményeket, melyek csakis utólag, az év lezárása után foglalhatók össze, s így legelőször az évi jelentésben látnak napvilágot, s egyrészt a pénztár életére és helyzetére, másrészt a benne biztosított munkásság szociális viszonyaira vetnek fényt.

a) Helyi szervek anyagi helyzete.

Az Országos Pénztár helyi szerveinek összjövödelme 1911-ben 29.852,832 K volt; 1910-ben. a jövödelme 22.591,593 K-t tett ki, a jövödelme tehát 1911-ben 24.3%-os emelkedést mutat. Az összkiadás 29.257,470 K (1910-ben

22.849,651 K). A helyi szervek tiszta feleslege együttesen 595,532 K, a mely úgy keletkezett, hogy a helyi szervek összesen 1.019,416 K felesleget és 424,064 K hiányt produkáltak.

Az összes kiadási tételek emelkedtek a b s z o l ú t számokban, csak a kórházi költség nem, mely az 1910. évi 2.106,464 K-ról 1.980,503 K-ra csökkent. P e r c e n t u a l i t e r csak kétféle költség növekedett:

a kezelési költség 15.5%-ról 18.2%-ra és
az orvosi költség 18.1%-ról 18.3%-ra.

Nem változott a fürdő- és szanatóriumköltség százalékos aránya, mely 1910-ben és 1911-ben egyaránt a jövedelem 3%-a volt.

A táppénz	35.3%-ról	34.9%-ra
A gyermekágyi segély ..	0.8% „	0.6% „
Szülésznői díj	1.7% „	1.3% „
Gyógyászati ellátás	15.6% „	13.3% „
Temetkezési segély	1.9% „	1.7% „
Kórházi költség	9.3% „	6.7% „

A jelentés igen pesszimistikus hangon szól a helyi szervek anyagi helyzetéről. Teljes joggal. 1911-ben a jövedelem emelkedése lépést tartott a kiadások emelkedésével, s ez eredményezte, hogy a helyi szervek összeredményszámában némi felesleg volt elérhető, de nem szabad elfelejteni, hogy a jövedelmek a 7 napos járulékemelés életbelépte folytán nem a természetes, normális mértékben emelkedtek, hanem olyan ugrással, mely többé meg nem ismétlődhetik. Rámutat a jelentés arra, hogy a 7 napos járulék sokkal csekélyebb feleslegre vezetett, mint azt a pénztár remélte és csak 1911-re szüntette meg a hiányt, de magában véve nem alkalmas, hogy a helyi szervek pénzügyi helyzetét gyökeresen és végérvényesen megjavítsa. Minthogy az 595,352 K felesleggel szemben már 8.079,682 K (1910-ben 6.101,360 K) hátralék áll szemben, ez a felesleg is csak könyvelésileg jelentkező eredmény, mert a járulékhátraléknak a felesleg önmagát jóval meghaladó része lesz még a további évek során tartalékolandó. A helyi szervek súlyos pénzügyi helyzetére mutat, hogy az O. P. 1911. dec. 31-éig összesen 1.310,748 K-t adott kölcsön helyi szerveinek, de ezek ebből mindössze 19,300 K-t fizettek vissza. Míg a járulék bevétel 24%-kal emelkedett, a helyi szervek pénzkészlete az 1910. évi 1.152,000 K-val szemben csak 1.339,000 K-ra, tehát csupán 16%-kal emelkedett, ellenben a hitelezők követelése a 1910 évi 6.488,000 K-ról 11.274,000 K-ra, tehát 74%-kal növekedett.

Az Országos Pénztár 1911. évi jelentése azon konklúzióra jut, hogy az 1912. évi jelentésnek egy év múlva bekövetkezendő előterjesztésével kapcsolatban aligha lesz elkerülhető a járuléknak azon pénztárakra vonatkozó felemelése, a melyek az 1912. évet deficittel fogják lezárni.

b) Az Országos Pénztár központjának anyagi helyzete.

A központ anyagi helyzete főleg a helyi szervek anyagi eredményétől és az állam által viselt igazgatási költségek mértékétől függ. Minthogy az 1911. évben az Országos Pénztár igazgatásával 1.399,797 K merült fel s ebből az állam csak 600,000 K-t viselt, az Országos Pénztár központjának kezelése 1911-ben is deficittel zárult. Az állam által nem vállalat 799,797 K-ból ugyan csak 288,713 K volt a betegégykezési számlára viendő, mivel a többi részint önkéntes vállalat, részint a T. 102. §-a alapján a baleseti számlát terhelte, de ez a 288,713 K is már elegendő volt ahhoz, hogy az Országos Pénztár központjában hiányt idézzen elő.

A helyi szervek feleslegéből ugyanis az O. P.-t csakis $\frac{2}{3}$, összesen tehát 679,611 K illette meg, ellenben fedeznie kellett a helyi szerveknek 424,064 K kezelési hiányát és a fent említett 288,731 korona adminisztratív kiadást, úgy hogy egyéb apróbb tételek (kamattjévedelmek és kamatterhek) közrehatásával 1911-ben a központi kezelésben 43,360 K hiány állott elő. Ezzel együtt az eddigi immár 3 évi összhiány 1.332,903 koronára emelkedett.

(Befejező közlemény jövő számunkban.)

Az O. P. közgyűlésének napirendje. Az O. P. igazgatósága f. hó 13-14-én tartott ülésében állapította meg a januárban tartandó közgyűlés napirendjét. Az alapszabályok értelmében minden rendszer évi közgyűlés tárgysorozatán szereplő ügyeken kívül a következő fontosabb tárgyak vannak a közgyűlés napirendjére tűzve: Három millió folyószámlahitel biztosításának engedélyezése; alapok (betegs. tartalékalap, baleseti tartalékalap stb.) gyűjtésének és elhelyezésének módozatai; a gyógyászati segédeszközök és kötszerekre vonatkozó szerződéseknek 1913 december 31-én való meghoszabbítása; az orvoskérdés rendezése körül felmerült költségek ügye; javaslat a járulékhátralékok csökkentésére irányuló intézkedések tárgyában: a) felterjesztés a kereskedelmi miniszterhez a T. 129. §-ának végrehajtása tárgyában; b) felterjesztés a belügyminiszterhez a járulékok behajtására külön végrehajtók kinevezése iránt; c) a végrehajtóknak a behajtott járulékokból jutalékban való részesítése; a veszélyességi táblázat módosítása; az O. P. baleseti felülvizsgáló intézetének kibővítése és ágyakkal való felszerelése; az ideiglenes munkáskórház felszerelése és üzembevétele.

A munkaadónak a T. 12. §. utolsó bekezdésén alapuló felelőssége akkor is fennáll, ha a tag az alkalmazás megszűnte után betegszik is meg és passzív tagság után részesül betegs. segélyben. A kassai ker. pénzt. beküldötte nekünk a kassai kir. járásbíró-ság 1912. Sp. 11. 445. sz. ítéletét, mely külön megemlíti érdemelt, mivel megállapította, hogy a munkaadó a pénztár által kiszolgáltattott segélyek költségeinek megtérítésére a bejelentés elmulasztása esetén akkor is köteles, ha a tag a munkából való kilépése után betegedett is meg. A bíróság úgy találta, hogy „a törvény 12. §-a utolsó bekezdésének amaz intézkedése, mely a bejelentést elmulasztó munkaadóval szemben a bejelentés előtt bekövetkezett megbetegedésből felmerülő károk tekintetében megtérítési kötelezettséget állapít meg, szoros kapcsolatban áll a törvény 60. és 61. §-aival, vagyis a bíróság a 12. §. idézett rendelkezését akként értelmezi, hogy a bejelentési kötelezettséget elmulasztó munkaadónak az idézett törvény helyen alapuló felelőssége mindaddig fennáll, a m i g a b e n e m j e l e n t e t t a l k a l m a z o t t n a k a p é n z t á r r a l s z e m b e n t a g s á g i j o g a é s s e g é l y e z é s é r e i g é n y e v a n, – és kiterjed ez a felelősség mindazokra a segélyekre és költségekre, amiket a pénztár a b e n e m j e l e n t e t t t a g r é s z i r e e n e k t a g s á g i j o g a a l a p j á n t ö r v é n y s z e r ű e n k i s z o l g á l t a t o t t .”

Óvadékszerű baleseti járulékelőlegek. Az országos pénztár igazgatósága elhatározta, hogy a jövőben óvadékszerű baleseti járulékelőlegeket fog kiróni a következő esetekben:

1. midőn valamely munkaadó vagy megbízottja fizetéseképtelenségét bejelenti;

2. midőn valamely munkaadó ellen jogerős bírói ítélettel megítélt követelés erejéig bírói foglaltság, illetve végrehajtást vezetnek;

3. csőd esetén;

4. oly esetekben, midőn a munkaadó lakhelyének az üzem természetéből folyó gyakori változása a járulék későbbi behajtását igen megnehezítené, esetleg lehetetlenné tenné;

5. üzemtulajdonos változása és az üzem megszűnése esetén;

6. külföldi munkaadóknak belföldön ideig-
lenesen fentartott üzemei után;

7. végül olyan esetekben, midőn azt a munka-
adó maga kéri.

Számítás alapjául szolgál az illető időszakban
kifizetett beszámítható javadalmazás, az üzem veszé-
lyességi arányszáma és a legutoljára megállapított
egységdíjtétel másfélszerese. Az így kiszámított
óvadékszerű balesetbiztosítási járulékelőleg a rendes
kirovásnál elszámolandó.

**Az 1911. és 1912. évi balesetjárulékok és az
1913. évi járulék előlegek kirovása.** Az O. P. igazga-
tósága december hó 13-14-iki ülésében megállapí-
totta az 1911. évi járulék kirováshoz szükséges egy-
ségdíjtételt. A megállapítás szerint a felosztó kiro-
vó üzletágban a veszélyesség egységére és 1000 K
munkabérre 33.8 fillér (1910-ben 31.8 fillér). A tőke-
fedezeti üzletágban a veszélyesség egységére és
munkabérre 1000 K, 48.7 fillér (1910-ben 43.7) bal-
eseti járulék esik. A járulékok kirovása már meg-
kezdődött, s rövid időn belül a kirovó értesítések a
munkaadók kezében lesznek. Egyúttal elrendelte az
igazgatóság, hogy az 1912. évi baleseti járulékokat
a pénztár még az 1913. év első felében rójja ki, s ezen
kirovástól számított három hónap múlva pedig az
1913. évi járulékokra vegyen a pénztár előleget.

Az OMBP. igazgatósága f. hó 13-án és folytatólag
14-én ülést tartott. Garbai Sándor elnök napirend előtt
gróf Tisza Istvánnak a Magyar Figyelő nov. 16-iki szá-
mában megjelent s az Országos Pénztárt érintő cikkére a
következő jelentős nyilatkozatot tette:

„Tisztelt Igazgatóság! Méltóztassanak megengedni,
hogy ezen a helyen, ahol politikai kérdésekkel semmiféle
vonatkozásokban nem szoktunk foglalkozni, olyan kérdést
vessek felszínre, amely bizonyos formájában politikai ter-
mészetű; de intézményünk, ahol mi közös akarattal mun-
kások és munkaadók a tagok egészségügyi ellátásával fog-
lalkozunk, akaratunk ellenére a mostani politikai élet hul-
lámverésébe kapcsolódott.

Erre okot szolgáltat az a körülmény, hogy a magyar
törvényhozás szövetkezett ellenzéki pártjai a készülő válas-
ztójogi tervezet megállapításánál elfogadták alapul, hogy az
ipari munkások valamennyiének választói jogot adnak, ha
az Országos Munkásbetegsegélyező Pénztár igazolja, hogy
24 hónap alatt legalább 12 hónapon keresztül intézmé-
nyünk tagjai voltak. A terv szerint intézményünk közjogi
funkciót teljesítene.

Ez a politikai természetű megállapodás, amelynek
létrehozásában igazgatóságunknak semminemű szerepe nem
volt, arra indította a magyar képviselőház ez idő szerinti
elnökét gróf Tisza Istvánt, aki egyszersmind szerkesztő
elnöke a „Magyar Figyelő” című lapnak, hogy ezen minő-
ségében a lap f. évi 22-ik számában „a választójog reform-
ja és az ipari munkások” cím alatt egy politikai természe-
tű közleményt írjon, amelyben az Országos Pénztár műkö-
dését oly módon bírálta, amely messze túl megy a köteles
tárgyilagosság határán, sőt odáig ment bírálatában, hogy
intézményünk igazgatóságát a hűtlen gazdálkodás vádjával
illette. Éppen ez a körülmény az, ami engem arra indít,
hogy a kérdést idehozzam, a rágalmakat önökkel ismertes-
sem, mert nézetem és tudomásom szerint igazgatóságunk a
lefolyt ő esztendő alatt, amióta az Országos Pénztár mű-
ködik, fáradságot nem ismerv munkálkodott, hogy a pénz-
tár bevételei a törvény és alapszabályszerű rendelkezések-
nek megfelelően használtassanak fel. (Úgy van!) A ma-
gam részéről azonban nem általános bejelentéssel akarom
önöket a tényállásról informálni, hanem engedjék meg,
hogy az idézett cikknek bennünket sértő részét felolvas-
sam. (Halljuk!) A cikk vonatkozó része így hangzik:

„Az Országos Pénztár egy szerencsétlen és elhibá-
zott alkotás, amely kifejlesztés helyett megöli az igazi

önkormányzatot, tökéletlenül hiányosan, drágán teljesíti
a segélyezést, igazságtalan hajszáknak egész rendszerét
zúditja az ipartól távol álló társadalmi körök nyakába
és a segélyezés produktív céljai helyett meddő bürokratikus
munkával foglalkozó alkalmazottaknak talán ezreire
pazarolja el a munkás véres verejtékével megszerzett
filléreit.”

Tisztelt Igazgatóság! A hány mondata van ennek a
közleménynek, annyi valótlanág van benne. Ahány állítása
van annyi bizonyíték, hogy a cikk írója megközelítőleg
sem ismeri a munkásbiztosítás ügyét, de annál kevésbé
az Országos Pénztár működését. Minden időben előfordul,
hogy arra nem hivatottak rossz cikket írjak, de a jelenlegi
azért súlyosan rossz, mert az a látszata van, hogy írója a
munkásoknak a már égetően szükséges választójog helyett
betegpénztárt akar cserébe adni és az Országos Pénztárt
megszüntetni kívánván, a munkásbiztosítást egységes ere-
jétől megfossza, a széttagolt apró pénztárakat pedig hely-
telenül nem a munkás egészségügye előremozdítására kí-
vánja felhasználni, hanem azokat politikai önképzőkörökké
teszi, a melyben minden egyébről szó esnék, csak a beteg
tagok szükséges ellátásáról és segélyezési fejlesztéséről
nem. Súlyosan elitélendő továbbá ennek a cikknek tartal-
ma azért is, mert sajnosán megszoktuk az utóbbi időben,
hogy a magyar képviselőház többsége a pártok felett álló
elnökében olvadván fel, mindig az történik a törvényho-
zásban, amit az elnök akar. Joggal következtetem a meg-
írt cikkből azt is, hogy a képviselőház törvényhozó elnöke
ezen az utón üzenetet küldött az ország közvéleményének,
hogy az „Országos Pénztár napjai meg vannak számlálva”.
Ennek a nézetének félreérthetetlenül kifejezést is adott.
Nézetem szerint ez a kijelentés arról a helyről, amelyet a
cikkíró betölt, alkalmas arra, hogy az iparos munkaadók
közében egész Magyarországon azt a hitet keltsze, hogy
olyan intézménnyel szemben, amelynek napjai meg vannak
számlálva, ott a törvényes kötelezettségeket sem kell már
teljesíteni és az ilyen bűnösen könnyelmű kijelentések moz-
dítják elő, hogy a törvényben előírt járulékokból, melyet
a munkaadóknak intézményünkbe be kellett volna fizetni,
eddig 8.000.000 koronát még nem fizettek be és ha a munka-
adók – ami könnyen hihető – a cikkíró eszmemenetét
fogják követni, a jövőben újabb 8.000.000 koronával emel-
kedik a munkaadók járulék hátraléka és ily módon egy-két
év múlva csakugyan beigazolódik a cikkíró állítása, hogy
az Országos Munkásbiztosító Pénztár életképtelen, törvé-
nyes feladatainak eleget tenni nem tud, de hogy ennek az
állapotnak a megteremtésében a cikkíró úrnak is jelentős
szerepe volt, az mindegyikünk előtt kétségtelen.

A továbbiakban tudnia kellene a cikkírónak, hogy az
Országos Munkásbiztosító Pénztár adminisztratív költségei
nem közvetlenül az érdekeltektől beszedett járulékokból fe-
deztetnek, hanem ezeket a terheket az államkincstár fedezi,
amelynek hivatott tényezői legújabbban 700.000 koronával
szükségszerűen emelték a cikkíró nézete szerint drága ad-
minisztráció költségeit, ezzel is bizonyítván, hogy intézmé-
nyünkben nem folyik „meddő bürokratikus munka”, hanem
csak olyan munkálatok végeztenek, amelyek a tagok ellá-
tása szempontjából mulhatatlanul szükségesek.

A segélyszolgáltatás tekintetében is örömmel álla-
píthatom meg, hogy intézményünk igazgatósága, mindkét
irányú érdekeltsege tudomásom szerint a törvény határain
belül mindig és elsősorban arra törekedett, hogy a tagok
segélyszolgáltatását fejlessze és amit eddig ezen a téren
vegrehajtani nem tudtunk, annak egy részt a törvény ren-
delkezései az oka, másrészt pedig az igazgatóságon kívül
álló körülmények tették ezt lehetetlenné.

A cikk egyéb állításainak cáfolatába nem is bocsájt-
kozom azon oknál fogva, mert a jelen időben az Állami
Munkásbiztosítási Hivatal képviselője intézményünket
már hetedik hónapja a legalaposabban vizsgálja és ez a
vizsgálni eredménye kétségtelenül fogja mutatni, hogy
helytelen munkát és „igazságtalan hajszát” csinált-e az
Országos Munkásbiztosító Pénztár vagy pedig ennek az in-
tézménynek munkássága hasznos éa értékes a közre.

Záradékol csak annyit: én mint intézményünk igazgatóságának elnöke, a saját magunk és intézményünk reputációjára megvédésére jelentem ki ezen a helyen is, hogy gróf Tisza István cikkének intézményüket bíráló része a tényeknek semmiféle vonatkozásban nem felel meg, állításai valótlanságokon alapulnak, β miután ezek az állítások a rágalom magvait is magukban hordják ezennel a leghatározottabban is vissza utasítom. (Helyeslés.) Kérem a tisztelt igazgatóságot, hogy ezen bejelentésemet tudomásul venni szíveskedjék.”

Az igazgatóság az elnök nyilatkozatát osztatlan tetszéssel fogadta és ahhoz egyhangúlag hozzájárult.

Az igazgató havi jelentésének tudomásul vétele után a január hóban tartandó közgyűlés napirendjét állapította meg az igazgatóság, θ ennek megtörténte után az 1911. évi jelentést vette tárgyalás alá, melyet a közgyűlés elé terjesztendő határozati javaslatokkal együtt elfogadott. Az évi jelentés tárgyalásánál báró H a t v a n y József rámutatott arra, hogy a járulékhátralék immár 8 millió koronát meghalad s bejelentette, hogy ezen tarthatatlan állapot megszüntetése céljából indítványt fog a közgyűlés elé terjesztetni a hátralékos munkaadók elleni megfelelő büntető rendszabályok kérelmezése iránt. Hosszabb vitát idézett elő az alapszabályok módosítására vonatkozólag előterjesztett javaslat, melynek legnevezetesebb részei a baleseti kártalanítási eljárásra vonatkoznak. Ezek után tudomásul vette az igazgatóság a baleseti ágazat terhére engedélyezett 350,000 K póthitel felhasználásáról szóló jelentést, határozott több kerületi pénztárnak való kölcsönnyújtás, s óvadékszerű baleseti járulékelőlegek kirovása tárgyában. A felügyelő bizottságnak a járulékhátralékokra, a baleseti tartalékalapok kamatoztatására és a be nem folyt balesetbiztosítási díjak és járulékok tartalékolására vonatkozó előterjesztésének tárgyalásával kapcsolatban a baleseti ágazat számos pénzügyi és számviteli kérdésében hozott alapvető s a januári közgyűlés elé kerülő határozatokat. A betegsegélyezési tartalékalapnak az állami alkalmazottak után peregyezés folytán befolyó 1.200,000 K-ból való dotálására vonatkozó határozata után több pénztári tisztviselő és orvos nyugdíj-ügyét, egy fegyelmi ügyet, a folyó baleseti kártalanítási és üzembesorozási ügyeket, végül pedig a helyi szervek állás-szervezési, orvos-, gyógyszerügyeit, székház és helyiségbérleti ügyeit stb. tárgyalta le.

Az Országos Pénztár képviseltetése a kivándorlási Tanácsban és az Ipar tanácsban. A belügyminiszternek a kivándorlási tanácsban, a kereskedelmi miniszternek az ipartanácsban való képviseltetés céljából az Orsz. Pénztárhoz intézett leirata folytán az Országos Pénztár igazgatósága a kivándorlási tanácsba G a r b a i Sándor elnököt, az ipartanácsba P e i d l Gyula alelnököt választotta meg.

A Nemzetközi Munkásbizt. Magyarorsz. Egyesülete f. h 8-án S z t e r é n y i József elnöklésével teljes ülést tartott, melyen Pap Géza min. oszt. tanácsos-bíró tartott nagyérdekű élvezetes előadást az ez évi zürichi szociális biztosítási konferenciának anyagáról. F. hó 17-én az egyesület a munkásbiztosítási törvény reformja ügyében megkezdett ankétet folytatta. Ez alkalommal a S z t e r é n y i József elnökle alatt tartott ülésen V á l y i Sándor dr., kir. Ítéltáblai bíró a választott bíróságok kérdéséről terjesztette elő referátumát. A kiváló, rendkívül tartalmas előadás a reform irányát különösen a hatáskör kiterjesztésében látja, s különösen a munkásbiztosítási járulék ügyeknek, a kihágási ügyeknek, a pénztári tisztviselői és orvosi fegyelmi ügyeknek és általában a pénztár és orvosok közötti vitás ügyeknek az eldöntését a választott bíróságok hatáskörébe kívánja utalni.

A munkásságnak az ítélezésben való részvételét olyan értékes tényezőnek tartja, a

mely a munkásbiztosítási bíróságok hatáskörének általa kontemplált nagyarányú kiterjesztése esetén is főtartandó. Rámutatott arra az anomáliára, hogy egy és ugyanazon igény alapját képezhető ténykörülmenyek ma nyolc különböző, egymástól független fórum Ítélezési hatáskörébe tartozhatnak és az ezáltal előállható és a jogegységet károsan befolyásoló zavarok káros zavarokra vezethetnek.

A Magyar Vámpolitikai Központ és az Országos Pénztár. A Vámpolitikai Központ tevékenységének első feladatául egy termelési statisztika anyagának összeállítását tűzte ki. Ezen statisztika összeállításánál mindenekelőtt a magyar ipari termelésben részt vevők pontos lajstromát és a termelés mértékére következtetési alapul szolgáló adatokat kívánván megszerezni, az O. P. elnökségéhez fordult a Vámpolitikai Központ azon kérelemmel, hogy a balesetbiztosításban résztvevő iparosok (a kisiparosok kivételével) jegyzékét, az egyes iparosoknak üzemében alkalmazott munkások számára, a munkanapok számára és a kifizetett munkabérekre vonatkozó adatokat, költségére lemásolva adja ki. Az Országos Pénztár elnöksége értesítette a Vámpolitikai Központot, hogy a munkások és munkanapok számára, valamint a kifizetett munkabérekre vonatkozó adatokat csak a veszélyességi táblázatban foglalt üzemménként csoportosítva adhatja ki. A Vámpolitikai Központ céljának az adatok ilyen közlése nem felelve meg, újabb átiratában kijelentette, hogy tekint a munkabérekre vonatkozó adatoktól, csupán az üzemek nevének, a munkások és munkanapok számának közlését kéri. Az O. P. elnöksége elhatározta, hogy ilyen alakban a kért adatokat a Vámpolitikai Központ rendelkezésére bocsájtja. Egyúttal a Vámpolitikai Központ azon közlése folytán, hogy elnökségében egy helyet kíván fentartani az O. P. által oda kiküldendő tagnak, L u k á c s József alelnököt delegálta a Vámpolitikai Központ elnökségébe.

Felelős szerkesztő: **Dr. LÁNCZI JENŐ.**